

GAP GEZİ REHBERİ - 3

DİYARBAKIR - SİİRT - BATMAN

Fotoğraflar

Kültür ve Turizm Bakanlığı Arşivi

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı

GAP Eylem Planı İletişim ve Tanıtım Projesi Arşivi

Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi

Siirt İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi

Batman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi

Harita

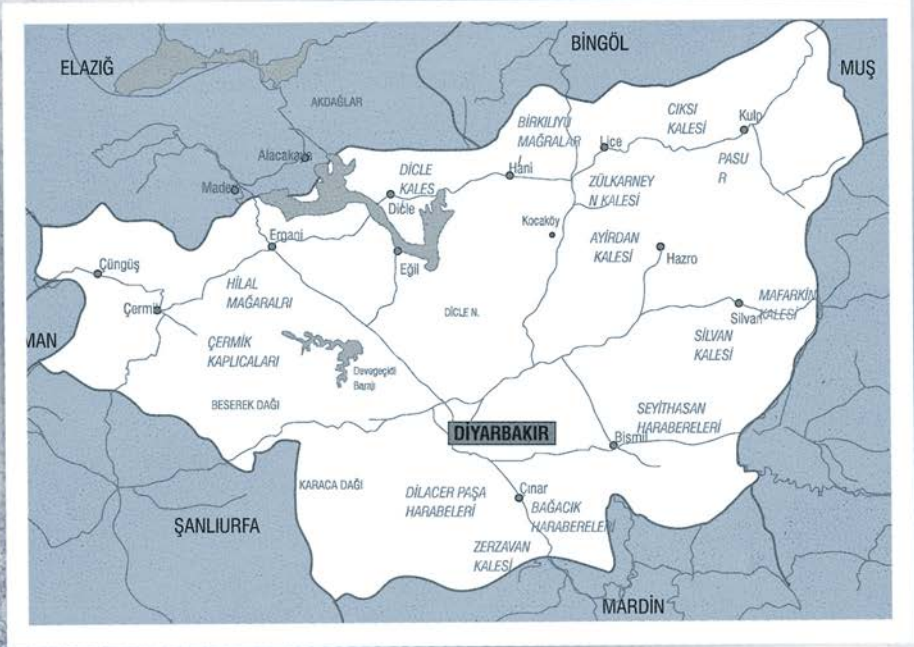
Güneydoğu Anadolu Rehberi, Gaziantep

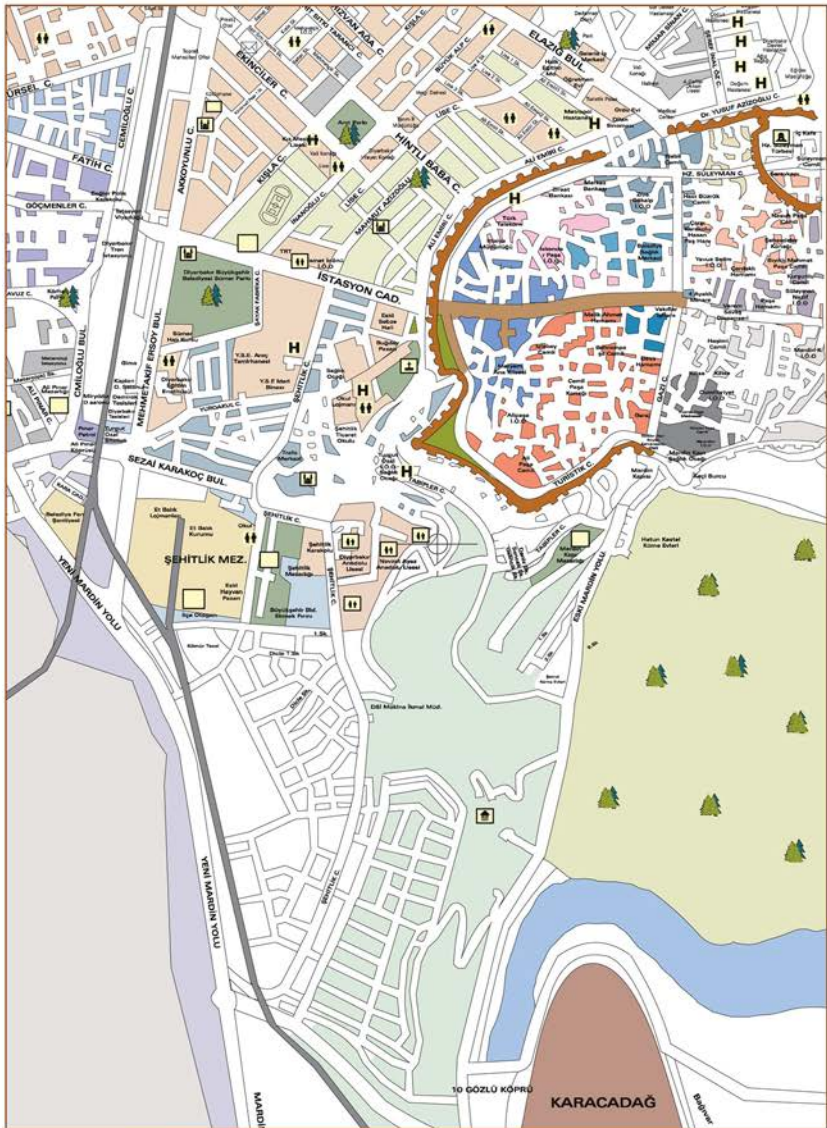
Ticaret Odası Yayınları, 2007

ISBN 978-605-4667-09-3

GAP GEZİ REHBERİ 3

DİYARBAKIR

DIYARBAKIR

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin orta kesiminde, Dicle Irmağı kenarına kurulu olan Diyarbakır, doğudan Siirt ve Batman, güneyden Mardin, batıdan Şanlıurfa, Adıyaman ve Malatya, kuzeyden Elazığ, Bingöl ve Muş illerile çevrilidir. Doğuda Dicle Havzası, kuzeyde Güneydoğu Toroslar, batıda Karacadağ volkanik kütlesi ve güneyde yer alan Mardin Eşiği ise il topraklarının doğal sınırlarını oluşturmaktadır. Genelde dağlarla çevrili, ortası hafif çukurlaşmış bir topoğrafyaya sahip olan Diyarbakır, 15.355 km²'lik bir yüzölçümüne sahiptir.

Dağlık Doğu Anadolu ile Mezopotamya düzlükleri arasında bir geçiş bölgesi olan il, eskiden olduğu gibi bugün de önemli bir kavşak noktasıdır. Tarım ve hayvancılığa bağlı ekonomisiyle Diyarbakır, Gaziantep'in ardından Bölge'nin ikinci büyük sanayi merkezi konumundadır.

2010 yılı verilerine göre nüfusu 1 528 958 olan Diyarbakır kenti, bugün eski ve yeni olmak üzere iki kesimden oluşur. Dört büyük kapısıyla eski kenti kuşatan dünyaca ünlü Diyarbakır surları, Anadolu'da, ayakta kalabilmiş benzer yapıların en büyüğü ve en görkemlisidir. Kentin önemli tarihi yapıları bu surlar içinde yer alırken, Cumhuriyet döneminde planlı olarak surların dışında kurulan yeni kent ise, geniş caddeleri, evleri, parkları, resmi binaları ve büyük otelleriyle modern bir görünümüne sahiptir.

BİR BAKIŞTA DIYARBAKIR

Güneydoğu'nun dünyaya açılan penceresi Diyarbakır, tam bir kültür ve tarih şehridir. Dicle Nehri'nin suladığı bereketli toprakları, üzerinde 12 medeniyete ait kitabelerin bulunduğu Diyarbakır Surları, taş köprüleri ve her döneme ait izleriyle "tarihin taşlara yazıldığı" bir kent. Diyarbakır, Güneydoğu'nun tarihî ve turistik merkezlerinin de geçiş noktasında bulunmaktadır. Batman'ın tarihî Hasankeyf ilçesi karayolu ile kente yalnızca bir buçuk saat uzaklıktadır. Açık hava müzesi olarak bilinen ve birçok kültürü barındıran Mardin de yine kara yoluyla bir saatlik mesafededir. Harran ve Balıklıgölü'yle ünlü şehir Şanlıurfa'ya ulaşmak içinse iki buçuk saat yeterlidir.

Yüz yıllardır çevresine bereket ve bolluk veren Dicle Nehri'nin kenarından geçtiği 5 bin yıllık geçmişe sahip kent, her dönem büyük medeniyetlerin, kültürel ve ekonomik hareketlerin merkezi olarak kabul edilmiştir. Diyarbakır M.Ö. 3000 yıllarında Hurrilerden başlayarak, Osmanlılara kadar 26 medeniyetin beşiği olmuştur. Tarih boyunca oluşan kültür mirasından yararlanan ünlü bilge ve düşünürleri yetiştirmiş olmakla övünen Diyarbakır, folklorik özellikleriyle de zenginlik kaynağıdır. Kentin her köşesinde gelmiş geçmiş bütün uygarlıkların köklü kültürleri saklıdır.

DİYARBAKIR ADININ KAYNAĞI

Surları bir kalkan balığı biçiminde olan kent, farklı dönemlerde farklı isimlerle anılmıştır. Asur hükümdarı Adad-Nirayi'ye ait bir kılıç kabzasında şehrin adı "Amed" ya da "Amedi" olarak geçmektedir. Roma ve Bizans kaynaklarında şehrin adının "Amed, O'mid, Emit, Amide" şeklinde adlandırıldığı görülmektedir. Diyarbakir Surlarının taşlarının siyah olmasından dolayı "Kara Amid" diye adlandırılan kent, Arap egemenliği sırasında, bölgeye yerleşen "Bekr" adındaki bir aşiretten ötürü "diyâr" ve "Bekr" isimleri ile Diyâr-i Bekr olarak kayıtlara geçmiştir.

"Diyar-ı Bekr" daha sonraları "Diyarbakir"e dönüşmüş ve Osmanlı'nın son yıllarına kadar daha çok bir bölge adı olarak kullanılmıştır. Merkez için kullanılan Amid isminin kullanımı özellikle Diyar-ı Bekr'in 1867 yılında vilayet oluşu sonrası yavaş yavaş terk edilmiştir. Böylece bütün bölgenin yanı sıra merkez için de "Diyarbakir" kullanılmaya başlanmıştır.

ÇAĞLAR BOYUNCA DİYARBAKIR

Anadolu ve Mezopotamya arasındaki doğal geçiş yolu üzerinde yer alan Diyarbakır, bu konumu nedeniyle tarihin her döneminde önemli bir merkez olmuştur. Kentin yakın çevresinde yapılan arkeolojik araştırma ve kazılarda, bölgenin tarih öncesi dönemden günümüze dek yoğun ve aralıksız bir yerleşime sahne olduğu görülmektedir.

Diyarbakır'ın Ergani ilçesine bağlı Çayönü Tepesi'nde yapılan kazılar, bölgede ilk yerleşimin M.Ö. 9. bine değin uzandığını göstermektedir.

M.Ö. 2000'lere ilişkin ilk bilgiler ise Hurri-Mitanni halkına ve Hurri-Hitit ilişkilerine dayanmaktadır. Anadolu'nun en eski halklarından olan Hurriler'in yaşadıkları bölge Subartu denilen yani bugünkü Diyarbakır'ı da içine alan yöredir.

M.Ö. 1200'lerde Hitit Devleti'nin Anadolu'ya göç eden deniz kavimlerinin istilaları ile yıkılmasından sonra, yönetim boşluğuna düşen Hurri ve Aram toplulukları, küçük kent devletleri oluşturmuşlardır. Daha sonra yöre, Mezopotamya'da güçlü bir krallık olan Assur, daha sonra kısa bir dönem için Urartu egemenliğine girmiştir.

Deliller Hanı

DİYARBAKIR

M.Ö. 7. yüzyıl ortalarında ise İskitler'in yerleştiği kent, M.Ö. 625'te Medler'in, M.Ö. 550'de de Persler'in egemenliği altına girmiştir.

M.Ö. 4. yüzyılda Pers İmparatoru III. Darius'un İskender orduları önünde yenik düşmesiyle yörede Helenistik Dönem başlamıştır. Daha sonraları yöre Partlar ve Romalılar arasında ortaya çıkan savaşlara sahne olmuştur.

M.S. 3. yüzyılda, İran'da başa geçen Sasani sülalesi ve Romalılar arasında el değiştiren kent, M.S. 4. yüzyılda Roma'ya bağlanmıştır. Daha sonraki dönemlerde Bizans Devleti ile Sasaniler arasında geçen savaşlar, bölgede güçlenmeye başlayan İslam ordularının üstünlük sağlamalarına neden olmuş, Hz. Ömer zamanında Diyarbakır, Arap egemenliğine girmiştir.

Uzun bir zaman Arap egemenliğinde kalan kent, 1085'te Selçuklu Devleti sınırlarına dâhil olmuştur. Diyarbakır'ın Osmanlı Devleti'ne katılması ise 15 Eylül 1515'te Yavuz Sultan Selim döneminde gerçekleşmiştir.

Diyarbakır Surları

Dicle Nehri

Diyarbakir Surlari

Diyarbakir Surlari

TARİHİN İZLERİ

DİYARBAKIR SURLARI

Diyarbakir Surlari Çin Seddi'nden sonra dünyanın en uzun surları olmasıyla ünlüdür. 5.5 kilometre uzunluğa ve 7-8 metre yüksekliğe sahiptir. İç ve dış olmak üzere ikiye ayrılan Diyarbakir Kalesi yontma bazalt taşlardan yapılmıştır. Surların M.Ö. 3000 yılında, kente egemen olan Hurriler zamanında kurulduğu düşünülmektedir. Surlar M.Ö. 349 yılında Bizans İmparatoru Costantinus tarafından yenilenmiştir.

Diyarbakir Surlari

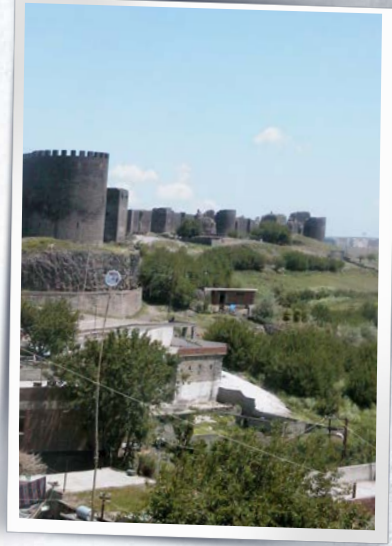
DİYARBAKIR

Surların kuşattığı alan, doğudan batıya 1700 metreyi, kuzeyden güneye 1300 metreyi bulmaktadır.

Surların üzerinde ise on iki medeniyete ait oyma ve kabartma motiflerle her yanı çeşitli devir ve medeniyetleri yansıtan kitabelerle bezelidir. Diyarbakır Surları, bugün Suriçi denilen eski Diyarbakır'ı çevrelemiş durumdadır.

Diyarbakır Surları

Diyarbakır Surları

DIŞKALE

Dışkale'nin dört yöne açılan dört kapısı bulunmaktadır. Kuzeyde Dağ Kapı (Harput Kapısı), batıda Urfa Kapı (Rum Kapısı), güneyde Mardin Kapı (Tel Kapısı), doğuda Yeni Kapı (Dicle veya Su Kapısı) yer almaktadır. Dış kale surlarının uzunluğu 5 kilometreden fazladır. Dışkale'nin kuzeydoğu köşesinde ayrı bir surla çevrili içkale bulunmaktadır.

Ulu Beden Burcu

İçkale

İÇKALE

İçkale Diyarbakır'ın ilk kurulduğu alan olarak kabul edilir. İçkale'nin kuzeybatısında yer alan ve bir höyük olan Virantep'e'de, yapılan arkeolojik kazı ve araştırmalar kent tarihi hakkında birçok belge ve bilgiye ulaşılmasını sağlamıştır. 1961-1962 yılları arasında yapılan kazılar sonucunda, etrafı surlarla çevrili, Artuklu Hükümdarı Melik Salih Nasıreddin Mahmud (1200-1222) Dönemine ait bir sarayın temelleri açığa çıkarılmıştır.

İçkale

İçkale

İçkale

İçkale

Diyarbakir Kalesi üzerinde yer alan yazıtlar ise, kentin Roma İmparatorluğu'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na kadar olan tarihsel sürecinin belgelerini sunmaktadır. Yazıtlarla birlikte yer yer karşımıza çıkan kabartmalar da her dönemin estetik anlayışından izler taşımaktadır.

İçkale

İÇKALE'DEKİ ESERLER

ARTUKLU KEMERİ

10 metre genişliğindeki Artuklu Kemerini, İçkale'ye girişi sağlar. Sivri kemerli bu girişin üzerinde büyük boyutlu nesir yazılı kitabede 1206-1207 tarihi bulunmaktadır. Bu da bize kemerin sarayla aynı dönemde yapıldığını göstermektedir.

Kemerin iki yanında bulunan ve aslan - boğa mücadelesini anlatan kabartmalar, kireç taşından yapılmıştır. Bu bezemeler Ulu Cami'nin doğu girişinin de bir tekrarıdır.

Artuklu Kemerini

ASLAN ÇEŞMESİ

Kemerli girişin hemen karşısında bulunan Aslan Çeşmesi 19. yüzyıl sonlarına tarihlenmektedir. Kesme bazalt taştan yapılan çeşme üçgen alınlıklıdır. Su, dilimli kemere sahip niş içerisine yerleştirilmiş aslan heykelinin ağzından akmaktadır. Orijinal yapıda iki aslanın bulunduğu çeşmede aslanların sadece biri, günümüze ulaşabilmiştir ve akeoloji müzesinde sergilenmektedir.

Aslan Çeşmesi

ULU BEDEN BURCU

Diyarbakır surlarının en görkemli ve süslü burcudur. Surların güney batısında yer almaktadır. Suriçi'ndeki Mimar Sinan'ın, Ali Paşa Cami ve Külliyesi'nin hemen karşısında bulunmaktadır. Burcun genelinde figürlü süslemeler tasvir edilmiştir. Kullanılan figürler kuvvet, güc, üstünlük ve krallığı temsil eden canlılardan oluşmaktadır.

Ulu Beden Burcu

Yedi Kardeş Burcu

YEDİ KARDEŞ BURCU

Mimar İbrahim oğlu Yahya tarafından yine Melik Salih adına, 1208 yılında yaptırılan burcun tamamında bazalt kesme taş kullanılmıştır. Üzerinde Selçuklular'ın sembolü olan çift başlı kartal, aslan kabartmaları ve kitabeler bulunmaktadır. Yedi Kardeş Burcu'nun ayrıca bir de efsanesi vardır: Bu dönemde düşman Diyarbakır surlarını kuşatır. Günlerce süren kanlı çarpışmalardan sonra kale kaybedilir. Ancak, yedi kardeşin savunduğu, şimdiki Yedi Kardeşler Burcu bir türlü teslim olmaz. Düşman tüm gücüyle yüklenir, sonuç alamaz. Uzlaşmak üzere elçi gönderir. Yedi kardeşlerin elçiye cevabı şöyle olur: "Biz bir şartla teslim oluruz. O da canımızın bağışlanması. Burayı yalnız kralınıza ve komutanlarınıza teslim ederiz. Gelip burca girsinler ve kaleyi teslim alsınlar, sonra da canımızı bağışlasınlar." Kral bu şartı kabul edip, komutanlarıyla birlikte burca girer. Girdikleri gibi büyük bir patlama olur. Yedi kardeşler barut mahzenini patlatır, kale havaya uçar. Kral, komutanlar ve yedi kardeş hayatını kaybeder. Düşman ordusu dağılır. Bu olaydan sonra bu burcun adı Yedi Kardeşler Burcu olarak kalır.

NUR BURCU

Yedi Kardeş Burcu'nun bitişiğinde bulunan Nur Burcu, Selçuklu hükümdarı Melik Şah tarafından 1268 yılında yaptırılmıştır. Nur Burcu'nun üzerinde Selçuklulara ait semboller, koşan at, aslan, ve geyik figürleri bulunmaktadır. Ayrıca burada İslam ikonografisinde ender görülen "çıplak kadın" kabartmasının işlenmiş oluşu dikkat çekicidir.

Nur Burcu

Keçi Burcu

KEÇİ BURCU

Surlar üzerinde bulunan burçların en büyüğü ve en eskisidir. Mardin Kapısı'nın doğusunda yontulmuş olan kaya kütesinin üstünde bulunmakta ve 60 metre uzunluğunda olup kalenin güneyine doğru bir çıkıntı yapmaktadır. Yapım tarihi tam olarak bilinmeyen bu burcun üzerinde, 1223 yılında Mervanoğlu tarafından onarıldığını belirten bir kitabe bulunur. On bir kemerli bu burcun bir dönem, Bizanslılar tarafından Şemsi Tapınağı olarak kullanıldığı sanılmaktadır. Burcun iç kısmında 11 adet sütunun taşıdığı kemerler vardır. Güney uçta ise üç mazgal deliği bulunan yuvarlak hatlı küçük bir oda bulunmaktadır.

Keçi Burcu

VİRANTEPE HÖYÜĞÜ VE ARTUKLU SARAYI

İçkale'nin kuzeybatısında yer alan ve bir höyük olan Virantepe aynı zamanda Diyarbakır'ın ilk kurulduğu bölge olarak kabul edilir. Virantepe'de 1961-1962 yılları arasında yapılan kazılarda Artuklu Sarayı'nın temelleri açığa çıkarılmıştır.

Artuklu Sarayı, Artuklu Beyliği'nin Diyarbakır kolunun beyi, Nasreddin Muhammed Döneminde yani 1200-1222 yılları arasında yapılmıştır. Saray 16. yüzyıla kadar çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. Saray kalıntılarının büyük bölümü halen gömülü olmakla birlikte, kazı ve restorasyona dönük hazırlık çalışmaları mevcuttur.

Artuklu Sarayı aynı zamanda İslam âlimi ve mucidi El Cezire'nin 30 yıl süre ile çalıştığı ve tasarım ve buluşlarının pek çoğunun ilham kaynağı olan mekândır.

Saray, zengin renkli taş mozaik ve çini süslemelerle, oldukça gösterişli selsebil ve haçvari eyvanlarla çevrili fiskiyeli bir havuza sahiptir. Türk mimarisinde, renkli taş ve cam küplerden oluşan mozaik süslemelerinin ilk örneği burada görülmektedir.

ÜÇTEPE HÖYÜĞÜ

Diyarbakır'ın 40 kilometre güneydoğusundadır, Bismil'e bağlı Üçtepe Köyü'nün Üçtepe mevkinde, Göksu Çayı'nın kıyısında bulunan höyük, 44 metre yüksekliğine sahiptir. Höyük'te Asur imparatorlarından II. Aşşur Nasir Apli ve oğlu III. Şulmanuşerid'e ait yazıtlı ve kabartmalı iki stel ortaya çıkmıştır.

Yazılı belgelere göre Üçtepe yöresi Asurlular Döneminde stratejik bir önem taşır. Mitanni Devleti'nin merkezi olarak kabul edilmiştir. Yapılan kazılarda Erken Kalkolitik Çağ'dan Roma İmparatorluk dönemine kadar yerleşim olduğu belirlenmiştir.

ÇAYÖNÜ HÖYÜĞÜ

Ergani ilçe merkezinin 8 kilometre güneybatısında Hilar Köyü yakınındadır. Yapılan kazılar sonucunda M.Ö. 7500'e tarihlendirilen bir köy yerleşim bölgesi bulunmuştur. Burası insanların avcı-toplayıcılıktan yerleşik düzene geçtikleri ilk yerleşim yerlerinden biri olduğu için önem taşımaktadır.

Çayönü, tahıl ve evcilleştirmeye dayalı köy hayatı, madencilik, mimarlık tarihi ve ilk mimarinin başlangıcı açısından da oldukça önemlidir.

Çayönü Höyüğü

Çayönü Höyüğü

Ergani Bakır Madeni dünyada bilinen en eski maden ocağıdır ve tarihin tüm evrelerinden beri önemini korumuştur. Uzun yıllardan beri sürdürülen kazı çalışmalarında yontma taş aletler, mikrolitler, bazalt öğütme ve ezgi taşları, havan elleri, perdahlı ve perdahsız baltacıklar, kemik aletler, taş kap parçaları, bilezikler, boncuklar, kilden yapılmış hayvan ve kadın figürinleri gibi çok sayıda eser ve Çayönü mimarisinden bir kesit, Diyarbakır Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır.

Höyüğün bulunduğu Hilar (Sesveren) Köyü'nde ki Hilar Mağaraları'nda da Antik Çağlardan kalma kabartmalar yer almaktadır. Kayalıklarda Antik Dönemlerden kalma oyulmuş hücre mezarlar mevcuttur. Bunların dış yüzeylerinde kadın, erkek, ay, güneş motifleri ve yazıtlar görülmektedir.

Hilar Mağaraları

Hilar Mağaraları

Hilar Mağaraları

GİRİKİHACIYAN HÖYÜĞÜ

Ergani ilçesinin 20 kilometre kadar güneydoğusundadır. Eski adıyla Ekinciyan, yeni adıyla Ekinciler Köyü'nün 1 kilometre kadar doğusunda yer almaktadır. Girikihacıyan, 250 metre çapında, 3 metre yüksekliğinde bir höyüktür.

Yapılan kazılarda M. Ö. 5000 yıllarında, Halaf Kültürü'nün sonlarına tarihlenen bir kültür evresi bulunmuştur. Türkiye'de Halaf kültürü ile ilgili ender kazı yerlerinden biri olan höyükte, bu kültürün tipik buluntuları ortaya çıkmıştır. Bunların arasında yuvarlak planlı evlere ait taş temeller, boya bezemeli çanak, çömlek ve kilden yapılmış heykelcikleri saymak mümkündür. Bunun dışında höyükte yapılan kazı çalışmaları sonucunda M.Ö. 6000 - 5000 yıllarına ait köy yerleşmesinden kalma moloz taş duvar kalıntıları, çakmak taşı, doğal cam ve kemikten yapılmış araçlar, çanak çömlekler de bulunmuştur.

Girikihacıyan kazıları da Çayönü gibi, yazılı tarih öncesinde Diyarbakır ilinin M. Ö. 5000'lerden başlayarak Tunç Çağı'na kadar aralıklarla gelen bir yerleşime sahne olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Grikhaciyan Höyüğü

EĞİL ASUR KALESİ

Asurlular döneminde yapıldığı tahmin edilen kale, yekpare bir kaya zemin üzerine oturtulmuş ve etrafı derin vadilerle çevrilidir.

Kale surları yer yer varlığını korumaktadır. Kalede irili ufaklı yüz dolayında su kuyusu olduğu tahmin edilen kuyular bulunmaktadır. Kayalar oyularak, kaleden metrelerce uzaklıktaki vadilere Dicle Nehri yatağına ulaşan gizli tüneller yapılmıştır.

Eğil Asur Kalesi

Eğil Asur Kalesi

ZERZEVAN KALESİ

Diyarbakır - Mardin Karayolu üzerinde, Çınar İlçesi, Demirölçek Köyü'ne 1 kilometre uzaklıkta bulunan kale, bölgedeki en yüksek tepe üzerine kurulmuştur.

Eskiden yer yer 70 metre yüksekliğinde surlarla çevrili olan kaleden günümüze sadece kalenin ve konutların yıkılmış duvarları kalmıştır. Roma Dönemine ait olan ve karakol görevi gördüğü tahmin edilen kale surlarına ait taş blokların boyları 2 metreye kadar ulaşmaktadır.

Asur Kral Kaya Mezarları

Asur Kral Kaya Mezarları

ASUR KRAL KAYA MEZARLARI

Eğil ilçe merkezinde bulunan Asur Kral Kaya Mezarları ve çevresindeki mağaralar dizisi, kalenin kuzeydoğusunda, Dicle Barajı'nın kıyısında yer almaktadır. Kayalar oyularak piramit şeklinde yapılmıştır. Asur Kral Kaya Mezarları'nın doğu tabanında bir tünel bulunmaktadır. Tünel, kısmen kapalı durumdadır. Tünelin, sığınak ya da yer altı barınma yerlerine gittiği düşünülmektedir.

Asur Kral Kaya Mezarları

ZÜLKARNEYN KALESİ HARABELERİ - ÖREN YERİ

Lice ve Hani ilçeleri arasında, Diyarbakır'a yaklaşık 95 kilometre mesafede bulunur. Büyük İskender Döneminde kurulduğu düşünülmektedir. Kale surlarının büyük bir bölümü yıkılmıştır. Günümüze sadece sur temelleri ve surlara ait üç burç kalıntısı gelebilmiştir.

Ören yerinin yaklaşık 10 kilometre uzağında, Zülkarneyn Mağaraları bulunmaktadır. Ören yeri ve mağaraların tarihinin Büyük İskender yada Persler'e kadar uzanırığı tahmin edilmektedir. Ancak bölgede henüz bilimsel bir kazı ya da araştırma yapılmamıştır.

ATAK (ANTAK) ŞEHRİ KALINTILARI

Lice ilçesi, Kayacık Bucağının 15 kilometre doğusunda yer almaktadır. Şehrin 1. yüzyılda Mervaniler Döneminde ve 13. yüzyıl da Artukoğulları Döneminde önemli kalelerden biri olduğu bilinmektedir. Osmanlı Döneminde Yavuz Sultan Selim zamanında ise sekiz sancaktan biri olan Antak Sancağı, zamanla önemini yitirerek bir köy durumuna düşmüştür. Çok fazla tahribata uğramış olması nedeniyle bugün kent surları ve yapıların temel duvarlarının çok küçük bir bölümü ayaktaadır.

DAKYANUS HARABELERİ

Diyarbakır - Lice yolunun üzerinde, Lice'nin 18 kilometre batısında, 1110 metre yükseklikteki bir tepe üzerinde yer almaktadır. Harabelerin Roma Döneminden kaldığı tahmin edilmektedir. Dakyanus'un sarayı olduğu sanılan büyük bir duvar ve kemerleri döşeme taşlarıyla kaplı bazı sokakları harabelerde görülebilecekler arasındadır. Dakyanus Şehri Fis Ovası'nda yer almaktadır. Dakyanus şehri yakınında bulunan Eshab-ül KeHF Mağaraları oldukça dik bir kayaya oyulmuştur. Bu mağaraların Roma Döneminden kaldığı tahmin edilmektedir. Mağaraların yakınında Derkam Köyü'nde, Der-i Rakım Kilisesi'nin kalıntıları bulunmaktadır.

DEVEGEÇİDİ KÖPRÜSÜ

Diyarbakır-Eğil yolu üzerinde Devegeçidi Suyu üzerinde bulunan, Diyarbakır'a 20 kilometre uzaklıkta yer alan köprü, Artuklu Dönemi eseridir. 19. yüzyılda Tefk Paşa tarafından onarıldığı onarım kitabesinden anlaşılmaktadır. Köprü üzerinde Kuran'dan bir ayet yazılıdır. Köprüde yedi göz bulunmaktadır.

Devegeçidi Köprüsü

HABURMAN KÖPRÜSÜ

Çermik ilçesinin Haburman Köyü yakınında yer almaktadır. Sinek Çayı üzerinde kurulmuş olan bu köprünün, ortada büyük ve sivri, iki yanda daha küçük ve yuvarlak olmak üzere üç gözü bulunmaktadır. Artuklu Dönemine ait olan köprünün kitabesinden, 1179 tarihinde yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

BİRKLEYN MAĞARALARI

Diyarbakır Lice ilçesinde Diyarbakır-Bingöl yolunun doğusundadır. Dicle Nehri'nin iki ana kolundan biri, bu mağaranın olduğu yerde bulunmaktadır. Birkleyn Suyu bu antik yolla birleşmeden önce yerin altında akmakta ve doğal bir tünelden sonra yeniden yeryüzüne çıkmaktadır. Bu özel oluşumdan ötürü buradaki mağaraya Birkleyn ya da Dicle Tüneli ismi verilmiştir. Antik Çağlarda bu suyun kaybolduğu, toprağın altına indiği yer "Dünyanın Bittiği Yer" olarak tanımlanmıştır. Plinius bu geçidi "ölülerin yer altı dünyasına giriş yeri" olarak tanımlamıştır.

Birbirine paralel olarak uzanan bu kayalığın içerisinde üç mağara bulunmaktadır. Bunlardan güneydeki kayalığın altında ve içerisinden akan Birkleyn Suyu'nun bulunduğu mağaraya Asur Kralı I.Tiglatpileser (M.Ö.1114-1076) ve III. Salmanassar (M.Ö.859-828) kabartma çivi yazılı iki kitabe koydurmuştur.

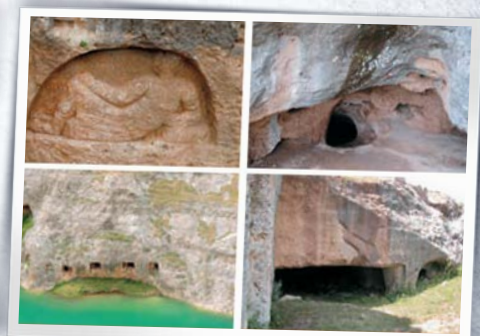
İkinci mağaranın girişinde Antik Çağ'a ait yapı kalıntıları ile III. Salmansar'a ait kabartma yazılı iki kitabe ve bir kabartma bulunmaktadır. Bu mağara birincinin devamı niteliğindedir ve 15 metre yüksekliğinde, 12 metre genişliğindedir. Oldukça derin olan mağara birkaç kilometre uzunluğundadır.

Üçüncü mağara diğerlerinden daha büyüktür. Sarkıt ve dikitlerin görülebileceği mağara yöre halkı tarafından astım tedavisinde kullanılmaktadır. Bu mağarada Kuzey Mezopotamya'ya özgü, Hassuna-Samarra seramiklerine de rastlanmıştır.

Mağaraların yakın çevresinde de Erken Antik Dönemlere ait sarnıç, kale ve suya inşi sağlayan merdiven kalıntılarında oluşan yerleşim alanları bulunmaktadır.

Birkleyn Mağaraları

Birkleyn Mağaraları

ON GÖZLÜ KÖPRÜ/ DİCLE KÖPRÜSÜ

Kentin 3 kilometre güneyinde, eski Silvan yolu üzerinde yer almaktadır. On Gözlü Köprü olarak adlandırılan köprü, 1065 yılında Mervaniler Döneminde, hükümdar Nizamüddeve Nasr tarafından, kesme bazalt taştan 10 gözlü olarak yaptırılmıştır. 178 metre uzunluğunda, 5,60 metre genişliğinde olan köprünün en büyük kemer açıklığı 14,70 metredir.

Kentin kuruluşu ve gelişmesiyle ilgili olabilecek bir geçmişi bulunan köprü bugün de aynı görevi sürdürmektedir. Dicle Nehri, Diyarbakırlılar için kutsal sayılır ve onun "Allah 'a giden yol" olduğuna inanılır. Bu inançtaki Diyarbakırlı kadın ve genç kızlar her yıl Kurban Bayramı akşamı bu köprü üzerinde toplanır ve daha önceden hazırladıkları yazılı dileklerini, dualar okuyarak nehre atarlar. Böylece dileklerinin kabul olacağına inanırlar.

On Gözlü Köprü

MALABADİ KÖPRÜSÜ

Batman-Diyarbakir yolu üzerinde, Diyarbakir'in Silvan ilçesi ile Batman Bağdeğirmeni kasabası yakınlarında bulunmaktadır. Aslında idari olarak Diyarbakir-Silvan sınırları içinde yer alan köprü, Batman Çayı üzerinde olması nedeniyle Batman iliyle birlikte de anılır.

Kitabesinden 1147'de Artuklu hükümdarı Timurtaş Bin-i İlgazi Bin-i Artuk tarafından yaptırıldığı bilinen köprü, tüm dünyadaki benzerleri arasında kemer genişliği en fazla olan taş köprüdür. Modern statik hesaplarının bilinmediği bir dönemde, bu genişlikte yani 38,6 metrelik bir kemerin inşa edilebilmiş olması araştırmacıların büyük ilgisini çekmektedir.

Malabadi Köprüsü

Kemerin her iki yanında bulunan odaların, özellikle kışın zorlu günlerinde yolcular için bir barınak olarak ya da köprü geçişlerinin kontrol altında tutan nöbetçiler için yapıldığı sanılmaktadır.

Farklı uzunluklarda ve kırık hatlar halinde üç bölümden oluşan köprü, her iki yanından eğimli rampalarla yollara bağlanmıştır. Köprü'nün boyu 150, eni 7, yüksekliği de yaklaşık 19 metredir. Büyük kemerin her iki yanındaki odalara sol taraflarından birer merdivenle inilir. Yüksek tavanlı ve tuğla örtülü olan odaların büyük ve geniş pencereleri bulunmaktadır. Köprü 1989'da Silvan Belediyesince restore edilmiştir.

Malabadi Köprüsü

KÖRTİK TEPE

Diyarbakır ilinin Bismil ilçesine bağlı Ağıl Köyü ve Aşağı Sazlık mezrası yakınlarında yer almaktadır. Batman-Bismil arasında; Batman Çayı ve Dicle Nehri'nin keşiştiği bölgede ve Batman ilinin yaklaşık 14 kilometre güneybatısındadır.

Yapılan kazılar sonucunda höyükte iki ana kültür evresi belirlenmiştir. Bunlardan biri Ortaçağ'dan günümüze kadar ulaşan bir yerleşimi temsil etmektedir. Diğeri ise daha eskidir ve sınırlı mimari kalıntılar ve mezarlarla temsil edilen seramiksiz Neolitik döneme ait katmanlardır.

SİLVAN KALESİ

Silvan Kalesi'nin yapım tarihi bilinmemektedir. Ancak Diyarbakır Kalesi kadar eski olduğu tahmin edilmektedir. Evliya Çelebi'ye göre kaleyi Cercis Peygamber emriyle Handik adında bir melik kurmuştur.

Bir Asur kenti olarak kabul edilen Silvan'ın tarihte 7 defa yıkılıp yeniden kurulduğu rivayet edilir. Silvan "Azizler Şehri" olarak anılmaktadır. M.Ö. 70'li yıllarda ise 300.000 nüfusuyla bir imparatorluk başkenti olan Silvan, Helenistik Çağın en büyük başkentlerinden biridir ve Tigranokerta adıyla anılmaktadır.

Meyafarkin Suru iki katlı olarak yapılmıştır. Arada geniş bir yolun bulunduğu düşünülmektedir. Dış sur bugün az çok Diyarbakır Kapısı civarında fark edilebilir. Kale, dörtgene yakın bir şekildedir. Doğudan batıya 600, kuzeyden güneye 500 metre, toplam 2200 metre uzunluğundadır ve surlarda 50 burç ve kule bulunmaktadır.

Silvan Kalesi

Silvan Kalesi

MÜZELER

DİYARBAKIR ARKEOLOJİ MÜZESİ

Diyarbakır Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, 1934 yılında Diyarbakır Ulu Cami Külliyesi içinde bulunan Zinciriyе Medresesi'nde, Arkeoloji Müzesi olarak hizmete açılmıştır. Sergilenecek eserlerin çoğalmasından dolayı yeni müze inşa edilmiş ve 1985 yılında hizmete açılmıştır.

Diyarbakır Arkeoloji Müzesi'nde yer alan eserler arasında en önemli yeri, Ergani Çayönü'ndeki kazılarda elde edilen 11.000 yıllık buluntular, ilk tarım araçları Bismil - Ziyarettepe'de yapılan kazılarda elde edilen eserler, ve Artuklu sikkeleri almaktadır.

Müze'de Paleolitik, Neolitik, Kalkolitik dönemlerine, Asur, Urartu, Roma, Bizans, Erken Hristiyan, Emevi, Abbasi, Selçuklu, Artuklu, Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Osmanlı çağlarına ait eserler bulunmaktadır.

Arkeoloji Müzesi

Arkeoloji Müzesi

ZİYA GÖKALP MÜZE EVİ

Ziya Gökalp'in doğduğu ev 1956 yılında müze haline getirilmiştir. Ev, kentin kendine özgü mimari tarzıyla 1808 yılında inşa edilmiştir. Müzede Ziya Gökalp'in özel eşyaları, kütüphanesindeki kitaplar ve yöresel etnografik eserler sergilenmektedir.

Ziya Gökalp Müzesi

Cahit Sıtkı Tarancı Müze Evi

Cahit Sıtkı Tarancı Müze Evi

Cahit Sıtkı Tarancı Müze Evi

CAHİT SITKI TARANCI MÜZE EVİ

Cahit Sıtkı Tarancı ve ailesinin yaşadığı, şairin doğduğu, 1733 yılında yapılmış olan ev müze haline getirilmiştir. Müzede 19. yüzyıl Diyarbakır yaşantısını canlandıran etnografik malzemeler ile Cahit Sıtkı Tarancı'ya ait özel eşyalar, fotoğraflar ve belgeler sergilenmektedir.

Gazi Köşkü

GAZİ KÖŞKÜ

Atatürk'ün 1917 yılında kaldığı, eski adıyla Seman Köşkü, Atatürk'e 1937 yılında belediye tarafından hediye edilmiştir. Atatürk Köşkü, Atatürk'ün doğumunun 100. Yılında, 1981'de yeniden onarılmış, bahçesi ve çevresi düzenlenerek, müze haline getirilmiş ve ziyarete açılmıştır.

Yapı, Diyarbakır evleri tipinde geniş eyvanlı siyah-beyaz kesme taşlardan yapılmış güzel örneklerden biridir. Eyvanın duvarındaki mermer sebilden havuza dökülen sular, köşke serinlik verir. Girişin sağındaki küçük kapı mutfığa, solundaki kapı da çay ocağına açılmaktadır. Üst katta çalışma ve yatak odaları bulunmaktadır.

KOMUTAN ATATÜRK MÜZESİ

İçkale'de Mustafa Kemal Paşa'nın 1916 yılında Kolordu Komutanlığı Karargahı olarak kullandığı bina Komutan Atatürk Müzesi'dir. Müzede Atatürk'e ait bazı eşyalar, çeşitli fotoğraflar ve yazılar ile hatıra defteri bulunmaktadır.

CEMİL PAŞA KONAĞI

125 yıllık bir geçmişe sahip olan konak, uzun yıllar konut olarak kullanıldıktan sonra, İsmet Paşa İlkokulu olarak hizmet vermiş, sonraki yıllarda boşaltılmış ve kaderine terk edilmiştir. Haremlik ve selamlık bölümleriyle tamamen kesme taşlardan inşa edilen yapının; geniş havuzlu bir bahçesi, ahır, misafir ağırlama odaları ve müştemilatı bulunmaktadır.

İSKENDER PAŞA KONAĞI

Diyarbakır Sur İlçesi, İskender Paşa Mahallesindedir. 1551 yılında Diyarbakır Valisi İskender Paşa tarafından kendisi için ikametgâh olarak yaptırılmıştır. Konak, tipik Diyarbakır ev mimarisini yansıtmaktadır. Birbirine yapışık iki blok halindedir. Yaklaşık 35 x 35 metre boyutundaki büyük avlunun zemini tamamen taştandır. Konak L şeklinde bir harem ve arka taraftaki selamlık bölümünden oluşmaktadır.

MALA BEG (SADIK BEY ÜSTÜNLER KONAĞI)

Silvan ilçe merkezinde kale burçlarının üzerine 19. yüzyılda inşa edilen konak, zengin bir kesme taş işçiliği örneğidir.

DOĞAL GÜZELLİKLERİ

HEVSEL BAHÇELERİ

Diyarbakır'ın sembollerinden biridir. Şehrin güneydoğusunda bulunan Dicle'nin taşıdığı alüvyon topraklarından oluşmuş; üzerinde çeşitli meyve ağaçlarının, sebze bahçelerinin bulunduğu bölgedir. 2800 dönüm araziye sahip olan Hevsel Bahçeleri, binlerce yıl boyunca kentlin sebze ve meyve ihtiyacını karşılamıştır.

Dicle Nehri kıyısındaki Hevsel Bahçeleri, göçmen kuşların aynı zamanda hem dinlenme, konaklama hem de barınma merkezi durumundadır. 108 kuş türünün yaşadığı Hevsel Bahçeleri'nde bulunan ve kalabalık sürüler halinde gezinen Boz Alamecekler ile Pembe göğüslü ötleğenler, bölgeye has kuşlar olarak karşımıza çıksa da, bölgede yırtıcı kuşlar görmek de mümkündür. Bu bahçelerde piknik alanları bulunmaktadır.

Hevesel Bahçeleri

Hevesel Bahçeleri

SÜMER PARK

Yenişehir ilçe sınırları içinde, eski Sümer Halı Fabrikası'nın bulunduğu alanda yer almaktadır. Toplam 80.000 metrekarelik parkın 10.000 metrekarelik bölümü kapalı fabrika alanında kurulmuştur.

Bünyesinde ortak kullanıma yönelik çok amaçlı salonlar, sinema salonu, derslikler ve atölyeler ile kafeterya, eğitim, sağlık hizmetleri, spor ve kültür aktivitelerinin gerçekleştirilebileceği hizmet merkezlerini de içeren tesis, kademeli olarak 2008'den itibaren hizmete açılmıştır.

Sümer Park'ın içinde Türkiye'de başka örneği olmayan bir Güneş Evi bulunmaktadır. Bu ev bütün elektriğini güneşten sağlar ve yaz mevsiminde yerin 3,5 metre altına döşenmiş borular yer altındaki serinliği evin içine vererek doğal klima görevi görür. Ev ziyarete açıktır.

DİYARBAKIR KENT ORMANI

Kent Ormanı Diyarbakır il merkezine yaklaşık 4 kilometre mesafede, Yukarıkılıçtaşı mevkinde, Diyarbakır ile Dicle Üniversitesi arasında yer almaktadır. Toplamda 892.637 metrekare alan kaplar. 2008 yılında Diyarbakır Kent Ormanı'nda bisiklet ve yürüyüş yolları, piknik masaları, çeşmeler, vadi izleme ve kuş gözlem kuleleri, gölet ve seyir terasları kurulmuştur.

Kent Ormanı içinde kır kahvesi, bir bölümü kapalı olmak üzere 255 metrekarelik bir alanda hizmet vermektedir.

ÇERMİK KAPLICALARI

Diyarbakır - Çermik yolu üzerinde, Çermik ilçe merkezine 3 kilometre uzaklıkta yer alan kaplıca, Türkiye'nin en önemli termal kaynakları arasında sayılmaktadır. Kaplıcanın İstanbul Tıp Fakültesi tarafından yapılan analizlere göre romatizmalar ile üst solunum yolu enfeksiyonları ve kadın hastalıklarında olumlu etkileri olduğu belirlenmiştir.

Kaplıcanın suyu kükürtlü ve radyoaktiftir. Asıl özelliği ise bileşiminde bromür iyonu ve iyodür bulunmasıdır. Suyun sıcaklığı 48 C° olup, radyoaktivitesi 10 Eman, Ph değeri 7,6'dır. Banyolara çok elverişli olan kaplıca suyu içmeye elverişli değildir.

Çermik Kaplıcaları iki bölümden meydana gelir. Bugün Hamambaşı denilen yer tarihsel kaynaklarında Kudret Hamamı olarak isimlendirilmektedir. Bu bölüm Orta Çağ'dan beri kullanılmıştır. Çermik ilçe merkezindeki Saray Hamamı ise 16.yüzyılda burada yaşayan beyler tarafından yaptırılmıştır. Halen "Büyük Paşa" ve "Küçük Paşa" denilen tarihî hamamlarda beş ayrı binada hizmet verilmektedir.

ANKARİS ŞİFALI SUYU

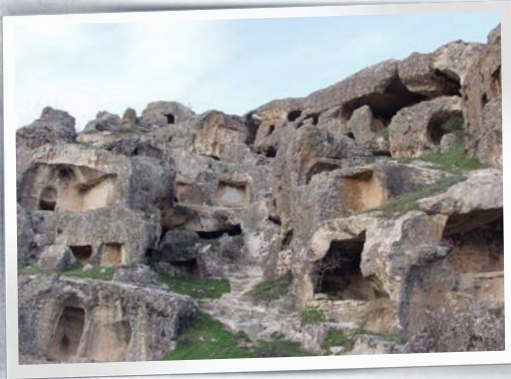
Hani ilçesine 3 kilometre uzaklıkta ve Diyarbakır - Hani eski karayolu üzerinde yer almaktadır. Kaynak suyunun, içildiğinde sarılık ve böbrek taşı rahatsızlıklarına karşı etkili olduğuna inanılmaktadır.

Hassuni Mağaralar

MAĞARALAR

Diyarbakır ilinde, çok eski dönemlerde barınma ve çeşitli amaçlar için kullanılmış çok sayıda doğal ve insan eliyle açılmış mağara bulunmaktadır. Bunların en önemlileri Lice'deki Birkeleyn Mağarası, Ergani'deki Hilar Kayalıkları ve Silvan'daki Hassuni Mağarası'dır. Ayrıca Kulp, Eğil Pir İbrahim, Süleyman Ağa, Şikefte ve Çüngüş diğer önemli mağaralarıdır.

Hassuni Mağaralar

Hassuni Mağaralar

ZÜLKİFL DAĞI

Ergani ilçesindedir. Zülkifl Peygamber'in makamıyla Meryemana Kilisesi'nin kalıntıları burada bulunur. Hristiyanlar ve Müslümanlarca ziyaret edilen, dini turizm açısından önemli bir alandır.

İNANÇ TURU

ULU CAMİİ

Kent merkezinde yer alan Ulu Cami'nin yapım tarihi M.S. 639'a dayanmaktadır. Diyarbakır'ın Müslüman Araplarca fethinden sonra ildeki en büyük ve en görkemli yapı olan Mor Toma Kilisesi'nden camiye çevrilmiştir.

Ulu Cami, eski ve yeni Diyarbakır'ın olduğu gibi, Anadolu'nun da en eski mabedlerinden biridir. Cami-i Kebir olarak da anılır. Yerleşim planı ve taş işçiliği bakımından önemli bir değere sahiptir.

Zaman içinde onarılan ve bazı ilaveler yapılan Ulu Cami, çevresindeki iki medrese ve diğer yapılarla bir anıtsal yapılar topluluğu oluşturmaktadır. Ulu Cami, 5. Harem-i Şerif olarak kabul edilmiştir.

Ulu Camii

Ulu Camii

Ortasında geniş bir avlu bulunan Ulu Cami'de kitabeler, padişah fermanları, Roma Dönemindeki bir amfi tiyatrodan alınan işlemeli sütun başlıkları, kabartmalar ve cami avlusunda Roma Döneminden kalma iki güneş saati bulunmaktadır.

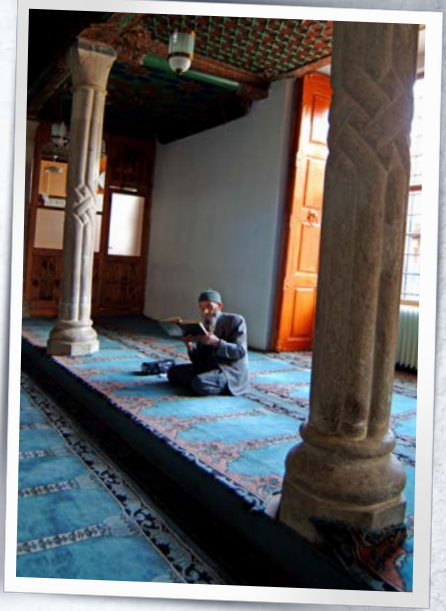
Ulu Camii

Ulu Camii

Ulu Camii

Ulu Camii

Ulu Cami ve çevresinde kütüphane, Zinciriye ve Mesudiye Medreseleri vardır. Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde; Diyarbakır Ulu Camisi'nin Hz. Musa zamanında yapıldığından bahseder ve Diyarbakır Ulu Cami ile ilgili olarak şöyle devam eder;

“Kale her kimin eline geçmiş ise, yine bu mabed, mabed olarak kalmıştır, içinde öyle bir ruhaniyet vardır ki; bir kimse iki rekât namaz kılsa kabul olduğuna kalbi şahitlik eder. Güya Halep'in Ulu Camii, Şam'ın Emevî Cami yahut Kudüs'ün Mescid-i Aksa'sı, Mısır'ın Ezher Camii, İstanbul'un Ayasofya'sıdır.”

KALE CAMİ- (HAZRETİ SÜLEYMAN CAMİ)

İçkale'nin Dicle Nehri'ne bakan doğu cephesinde bulunmaktadır. 1156-1179 yılları arasında yaptırılmıştır. Camide ayrıca, Arap komutan Halid Bin Velid'in oğlu Süleyman ve Diyarbakır'ın Müslüman Araplar tarafından alınışı sırasında şehit düşen 27 sahabenin yattığı türbe bulunmaktadır.

BEHRAM PAŞA CAMİİ

Vali Behram Paşa tarafından 1564-1572 tarihlerinde yaptırılmış. Mimar Sinan'ın eseri olarak kabul edilir. Tamamen kesse taştan yapılmış ve tek kubbelidir. Cami ikili son cemaat yerine sahiptir. Caminin çinileri dikkat çekicidir. İç mekânın bütün duvarları belirli bir yüksekliğe kadar İznik çinileri ile kaplanmıştır. Ayrıca mihrap ve minberi bezemelidir. Caminin minaresi 1928 yılında yıldırım nedeniyle yıkılmış, tek şerefeli ve silindirik olarak yenilenmiştir.

Diyarbakır'da yapılmış ilginç eserler arasında olan bu cami, önce külliye olarak düşünülmüş, ancak yalnızca cami ve hamamı tamamlanabilmiştir.

Behram Paşa Camii

ALİ PAŞA CAMİİ

Diyarbakır'ın önemli camileri arasında sayılan Ali Paşa Cami, Mardin Kapı ile Urfa Kapı arasında aynı adla anılan mahallede, surlara yakın cadde kenarında bulunmaktadır. Diyarbakır Valisi Hadım Ali Paşa tarafından 1537 yılında yaptırılmıştır.

Külliye şeklindeki yapılar topluluğundan oluşan tek kubbeli caminin doğusunda Şafiler kısmı, batısında medrese, kuzeydoğu yönünde ise dikdörtgen planlı “zikirhâne” bulunmaktadır. Caminin kuzey yönünde eskiden bir de hamam bulunduğu bilinmektedir. Ali Paşa Cami'nin “Şafiler Kısmı” ise bir hayırsever tarafından 1769-1770 tarihleri arasında eklenmiştir.

Mimar Sinan'ın çıraklık dönemine ait eserler arasında sayılan caminin iç duvar etekleri altıgen mavi renkli çinilerle kaplı ve akustiği çok iyidir.

Ali Paşa Camii

MELİK AHMET PAŞA CAMİİ

Diyarbakır'ın batısında Urfa Kapısı yanında olan Melik Ahmet Paşa Camisi'ni aslen Diyarbakırlı olan Melik Ahmet Paşa 1587-1591 yılında yaptırmıştır. Mimar Sinan'ın eseri olduğu tahmin edilmektedir.

Caminin çinili mihrabı oldukça dikkat çekicidir. Altında çeşitli mekânların ve deponun bulunduğu camiye merdivenle çıkılmaktadır. Kuzey ve güney tarafı siyah-beyaz taş sıralarından, diğer tarafları ise siyah taşlardan yapılmıştır. Gerek kullanılan malzemenin renkliliği, gerekse taç kapı ve minaresinin zengin bezemeleri yapıyı önemli kılar.

Melik Ahmet Paşa Camii

ŞEYH MUHATTAR (MATAR) CAMİİ (DÖRT AYAKLI MİNARE CAMİİ)

Özdemir Mahallesi girişinde yer alan Akkoyunlu eseri Şeyh Mutahhar Cami, Şeyh Mutahhar Türbesi'nin üzerine yaptırılmıştır. Caminin, her biri yaklaşık iki metrelik dört sütun üzerine oturtulmuş olan köşeli bir minaresi vardır. Bu nedenle halk bu camiyi "Dört Ayaklı Minare" olarak bilir. Bu tür minareye Diyarbakır ve çevresinde pek fazla rastlanmamaktadır. Gövdesi de siyah beyaz taşlardan yapılmıştır. Kare olan minare gövdesinin sonradan camiye eklendiği düşünülmektedir.

Safa Camii

Şeyh Muhattar Camii

SAFA CAMİİ

15. yüzyılda Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir. Ulu Cami'nin batı yönündedir. Siyah ve beyaz kesme taşlardan yapılmıştır. Minaresi silindirik şeklindedir ve kaidesinden tepesine kadar süsleme ve yazılarla bezelidir. Taş süslemeciliğinin en güzel örneklerinden biri olan caminin duvarları, yerden bir metre kadar yükseklikte parlak ve canlı renklerden oluşan çok değerli, yerli motiflerle süslü çinilerle kaplıdır.

NEBİ CAMİİ

Dağ Kapı yakınındaki, Peygamber Camii olarak da adlandırılan, taş örtülü, tek kubbeli olan Nebi Cami bir Akkoyunlu eseridir. Yapı, bazalt taşından yapılmıştır.

Kubbesi altı ayak üzerine oturtulmuş olan zeminin minaresi dört köşelidir. Bir sıra siyah, bir sıra beyaz taştan yapılan caminin güneyinde Köprülü Abdullah Paşa'nın eşi Zübeyde Hanım ile Leyla'nın türbeleri bulunmaktadır. Cami yakın tarihte onarım görmüştür.

Nebi Camii

HÜSREV PAŞA CAMİİ

Hüsrev Paşa tarafından 1521- 1528 tarihleri arasında yaptırılan cami Mardin Kapı tarafındadır. Daha önce medrese olarak kullanılan cami, siyah beyaz kesme taştan yapılmıştır. Cami yakın tarihte onarım görmüş, minare onarımı 2010 yılında tamamlanmıştır.

FATİH CAMİİ (KURŞUNLU CAMİİ)

Diyarbakır'ın ilk Valisi Bıyıklı Mehmet Paşa tarafından 1516-1520 yılları arasında yaptırılmıştır. Şehrin doğusunda, İçkale yakınlarındadır. Osmanlı Döneminde Diyarbakır'da inşa edilen ilk cami olan yapı, diğer Diyarbakır camilerinden farklı bir plana sahiptir. Cami, ana kubbenin çevresinde yer alan dört yarım kubbeden oluşur. Son cemaat yeri sekiz sütuna dayalı yedi kubbe ile örtülüdür. Sütunları birleştiren kemerler arasında daire ve damla şekilli madalyon süslemeleri bulunmaktadır. Geçirdiği onarımlar sonucu, iç süslemeler çinilerin sökülmesiyle bozulmuştur. Minaresi silindir şeklinde ve tek şerefelidir. Caminin yanında Özdemiroğlu Osman Paşa'nın türbesi bulunmaktadır.

İSKENDER PAŞA CAMİİ

12. Osmanlı Valisi İskender Paşa tarafından 1551 yılında yaptırılan cami tipik bir Mimar Sinan ekolü eseridir. Kubbesi altıgen taş duvarlara oturtulmuştur. Siyah taştan yapılmış son cemaat yeri dört sütunludur. Tek şerefeli, silindirik minaresi dört köşeli kaide üzerine oturtulmuştur. Cami İskender Paşa Mahallesi'ndedir.

İskender Paşa Camii

ABDULLAH PAŞA MEDRESESİ

Çermik'te 1757'de Çeteci Abdullah Paşa tarafından yaptırılmıştır. Çermikli Çeteci Abdullah Paşa İran hükümdarı Afşarlı Nadir Şah'ı yenmiş ve onun Doğu Anadolu'yu ele geçirmesini engellemiştir. Sultan II. Abdülhamid döneminde Çermik Rüştüye Mektebi olarak kullanılan bu yapı onarılmış ve camiye dönüştürülmüştür.

Dikdörtgen planlı olan yapının avlusunun üç yanına revaklar ve bunların arkasına da medrese odaları sıralanmıştır. Girişin karşısına rastlayan yerde kare planlı kubbeli dersane bölümü bulunmaktadır. Bu dershanenin üzerinde üç satırlı, Abdullah Paşa'nın kendi eliyle yazdığı tunç bir levha üzerinde kitabesi bulunur.

MES'UDİYE MEDRESESİ

Mesudiye Medresesi, Anadolu'nun ilk üniversitelerinden biridir. Ulu Cami'nin kuzeyinde ve camiye bitişiktir. 1198 yılında Artuklu Melikül Mesut Kutbudin Ebu Muzaffer Sokman zamanında inşasına başlandığı, üzerindeki kitabeden anlaşılmaktadır. Motif ve kitabeleriyle çok değerli bir sanat eseri olan medresenin avlusundaki mihrabın, iki yanına ustaca yerleştirilmiş döner taş sütunlar binanın herhangi bir yerinde meydana gelebilecek çökmeyi ya da kaymayı tespit için konulmuştur. Bina kesme taştan iki katlı olarak yapılmıştır.

Mes'udiye Medresesi

Mes'udiye Medresesi

ZİNCİRİYE (SİNCARİYE) MEDRESESİ

Ulu Cami'nin batısında bulunan medresenin asıl adı Sincariye Medresesi'dir. 1198 yılında mimar İsa Ebu Dirhem tarafından yapılmıştır. Geleneksel Anadolu medreselerine benzer özelliktedir. 1. Dünya Savaşı sırasında yoksullar için barınak olarak kullanılmıştır, 1934 yılında onarılarak Arkeoloji Müzesi haline getirilmiştir. Arkeoloji Müzesi daha sonra yeni binasına taşınmıştır. Günümüzde Sur ilçe müdürlüğüne bağlı Kur'an kursu olarak kullanılmaktadır.

ALİ PAŞA MEDRESESİ

Ali Paşa Mahallesi'nde, Mardin Kapı ile Urfa Kapı arasında bulunan medrese Diyarbakır valilerinden Hadım Ali Paşa tarafından 1543-1537 yılları arasında yaptırılmıştır. Mimar Sinan'ın eseri olduğu söylenebilir, bu kesin bir bilgi değildir. Keme taş ve tuğladan tek katlı olarak inşa edilmiştir.

KİLİSELER

SAİNT GEORGE (CERCİS NEBİ) KİLİSESİ

İçkale'nin kuzeydoğu köşesinde yer alan ve Kırkdamaltı Kilisesi olarak da bilinen Saint Georges Kilisesi, 3. yüzyılda Diyarbakır Belisırma bölgesindeki en yüksek kilise olup, Amirarzes Basileios ve eşi Tamara tarafından yaptırılmıştır. 1283-1295 yılları arasında onarım görmüştür. Kilisede bulunan fresklerde, İncil' de geçen bazı olaylar ve Selçuklu Sultanı II. Mesud tasvir edilmektedir.

KELDANI KİLİSESİ

Özdemir Mahallesi'nde bulunan Mar Petyun Keldani Katolik Kilisesi Diyarbakır'da halen ibadete açık olan iki kiliseden biridir. Yapılış tarihi bilinmemekle birlikte kilisede bulunan bir kitabeden 1834 tarihinde onarım gördüğü anlaşılmaktadır.

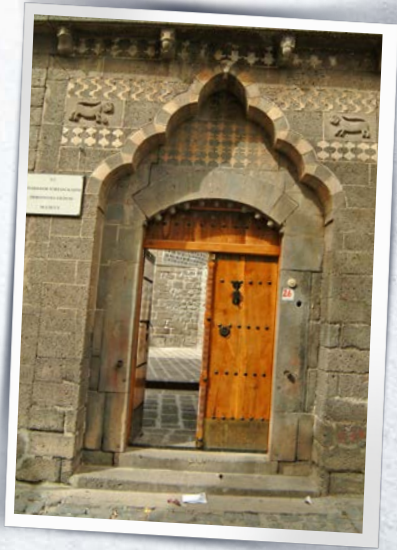

Keldani Kilisesi

MERYEM ANA KİLİSESİ

Kilise'nin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 3. yüzyılın başlarında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Sur ve yakın çevresinin en önemli dini yapılarından biridir. Bugün Diyarbakır'da hala kullanılan tek Süryani ibadethanesi Meryem Ana Kilisesi'dir.

Yapı birçok onarım görmüştür. Bizans devrinden kalma mihrabı, Roma biçimi kapısı oldukça ilginçtir. Kilisede bazı azizlerin türbesi de bulunmaktadır. Hz. İsa'nın çarmığa gerildiği hacın bir parçasının bu kilisede bulunduğu söylenmektedir.

Meryem Ana Kilisesi

Meryem Ana Kilisesi

SURP GİRAGOS ERMENİ KİLİSESİ

Kilise Diyarbakır'daki Katolik Ermenilerin en eski ibadethanesidir. Kilise dekorasyon ve süsleme açısından oldukça zengindir. Nişleri mukarnas ve çinilerle süslü, oldukça gösterişlidir. Kilisenin 16. veya 17. yüzyılda yenilendiği ya da yeniden yapıldığı düşünülmektedir.

Surp Giragos Ermeni Kilisesi

SÜRYANİ PROTESTAN KİLİSESİ

Hasırlı Mahallesinde bulunmaktadır. 19. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen kilise önceleri tek katlı olup daha sonra ikinci bir kat daha eklenmiştir. Kilisenin üstü kubbe ile örtülü olup ve bir de çan kulesi bulunmaktadır. 2009 yılında Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.

SURP SARGİS ERMENİ KİLİSESİ

Ali Paşa Mahallesinde bulunmaktadır. Yapım tarihi tam olarak bilinmeyen kilisenin 16. yüzyıl ait olduğu söylenir, ancak kaynaklarda adına rastlanmamıştır. İki hatlı olan yapının günümüzde bir bölümü ayaktadır. Kilise Hızır İlyas Kilisesi yada Çeltik Kilisesi adıyla da bilinmektedir.

ÇARŞI PAZAR DİYARBAKIR

DİYARBAKIR BEDESTENİ

Diyarbakır Kasaplar Çarşısı yakınında yer alan Diyarbakır Bedesteni, 16. yüzyılda yapılmış. Osmanlı Bedestenleri arasında mimarisi ve plan düzeni olarak önde gelen bir eserdir. Ancak Diyarbakır'ın 1894 yangınında büyük zarar görmüş, 1914 yangınında da tamamen yok olmuştur. Bugün planıyla ilgili yeterli bir bilgi bulunmamasıyla birlikte avlulu ve çevresinde dükkanların sıralandığı bir yapı olduğu düşünülüyor.

BUĞDAY PAZARI

Diyarbakır merkezinde bulunan Buğday Pazarı'nın ne zaman yapıldığı bilinmemekle beraber 16. yüzyılda var olduğu bilinmektedir. Pazarın ortasında geniş bir avlu bulunur, avlunun etrafı revaklarla çevrilmiştir. Revakların arkasında depo olarak kullanılan mekânlar bulunmaktadır. Bedestenin üzeri kubbelerle örtülüdür.

DELİLLER HANI (HÜSREV PAŞA HANI)

1527 yılında Diyarbakır Valisi Hüsrev Paşa tarafından yaptırıldığı için asıl adı Hüsrev Paşa Hanı'dır. Hacca gitmek isteyenlerin bu hana gelerek kendilerine "delil" denen rehberleri alıp yola çıktıkları için Deliller Hanı adını almıştır. Mardin Kapı'nın çok yakınında bulunan ve bugün onarımdan geçirilerek turistik otel olarak kullanılan bu han geniş bir alanı kapsamaktadır.

Siyah beyaz kesme taştan iki katlı olarak yapılan han, iki bölümlüdür. Köşkü andıran giriş bölümünün alt katında dükkanların, şadırvanlı orta avlu etrafındaki iki katında da, kemerli revakların ve odaların yer aldığı bu yapı, Osmanlı mimarisinin özelliklerini taşımaktadır.

Deliller Hanı

Hasan Paşa Hanı

HASAN PAŞA HANI

Gazi Caddesi'nde, Ulu Cami'nin doğu kapısının karşısında yer alan bu han, Diyarbakır valiliği yapan Hasan Paşa tarafından 1572-1575 yılları arasında yaptırılmıştır. Ön cephesi gösterişli ve kemerlidir. Dış cepheler siyah beyaz kesme taştan yapılmıştır. Pencere süslemeleri ile benzerlerinden ayrılır. Avlu ortasında bezemesiz başlıklara oturan sütunlu, üstü kubbeli bir de şadırvan bulunmaktadır. Hasan Paşa Hanı iki katlıdır. Üstteki odalar kemerli revaklarla avluya bakar. Günümüzde kafelere, restoranlara, kitapçılara, antikacılara ev sahipliği yapmaktadır.

Hasan Paşa Hanı

ÇİFTE HAN

Zamanın en büyük hanı olan Çifte Han bir Osmanlı eseridir. Ulu Cami'nin karşısında yer almaktadır. Ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Ancak mimari özelliklerinden dolayı 16. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir. İkişer katlı iki bölümden olduğu için Çifte Han denilmektedir.

Avlunun üç tarafında sütunların taşıdığı basık kemerli revaklar yer alır ve bu revaklar üst katta da devam eder. Han ilk yapıldığında doğu-batı yönünde siyah-beyaz taşlardan örülmüş iki han olarak inşa edilmiştir. 1940 yılında yakınındaki yolun genişletilmesi nedeniyle, hanın ikinci bölümü yıktırılmıştır.

DİYARBAKIR MUTFAĞI

Binlerce yıl Türk, Kürt, Zaza, Ermeni, Süryani, Yahudi, Arap halklarının birlikte yaşadığı Diyarbakır'da, bu kültürlerin bileşiminden meydana gelen yemek kültürü hayli zengindir. Mutfağın temel malzemeleri kuzu eti, yöresel baharatlar (sumak, kişniş, karabiber vb.), pirinç, sakatat çeşitleri, tereyağı ve bulgurdur.

Diyarbakır'da en fazla pişirilen yemekler "tencere yemekleri" olarak tanımlanan etli sebze yemekleridir. Sebze yerine bazen meyve de kullanılır. Elma, erik, ayva, çağla gibi meyvelerden etli yemekler yapılır.

Kibe Bumar

Meftune

Diyarbakır'a özgü yemeklerin başında "Meftune" adı verilen yemek gelir. Bundan başka düzme ya da "pürlezzel", "karnıyarık" veya "belibağlı", "içli köfte", "kibe bumar", "lebeni çorbası", "nuriye tatlısı" Diyarbakır'ın çok önemli yemekleri arasında yer alır.

Meftune, en çok patlıcanla yapılan bir yemektir. Bundan başka; kabak, bakla, kenger, çağla ve elma meftuneleri de yapılmaktadır. Meftune yemeğine 18. yüzyılda yazılmış bir "Yemek Risalesi"nde de rastlanır. Burada, "meftune" olarak anılan yemeğin patlıcandan yapıldığı, sumak ve ekşi nar suları ile pişirildiği yazılıdır. Diyarbakır'ın ayrıca lahmacunu ve kadayıfı da meşhurdur. En ünlü yemekleri; kaburga dolması, sac tava ve ciğer kebabıdır. Bu yemeklerin çoğu Diyarbakır'a ait olup günümüzde Türkiye'nin her tarafına yayılmıştır.

EL SANATLARI

Diyarbakır'ın el sanatları içinde kuyumculuk, ipekçilik ve bakırcılık önemli bir yere sahiptir.

İpek böcekçiliği ise merkez, Kulp, Silvan ve Lice ilçelerinde yapılır. İpekli kumaşları, mendilleri, poşuları ile ünlü ilde üretim eskiye göre oldukça azdır.

Saraçlık, keçecilik, kilim, cicim, heybe gibi dokumacılık, işlemeli peşkir, peştamal ve namaz örtüsü yapımı, el dokuması halıcılık ildeki diğer önemli el sanatlarıdır.

Diyarbakır el sanatlarının, özellikle I. Dünya Savaşı'na kadar çok ileri bir düzeyde olduğu bilinmektedir. Konya'daki Mevlana Türbesi'nin ikinci kapısı, Bağdat'taki İmam-ı Azam Türbesi'nin altın ve gümüş işlemeli kapısı ile avize, şamdan ve kandilleri de Diyarbakır'da yapılmıştır.

Eskisi kadar olmamakla birlikte günümüzde önemini koruyan bu el sanatlarında hasır bilezik, kişmiş gerdanlık, gümüş işlemeli nalin ve çekmeceler Diyarbakır'ın beğenilen ürünleri arasındadır. Ayrıca köylerde el dokumacılığı, halı ve kilim üretimi de yapılmaktadır.

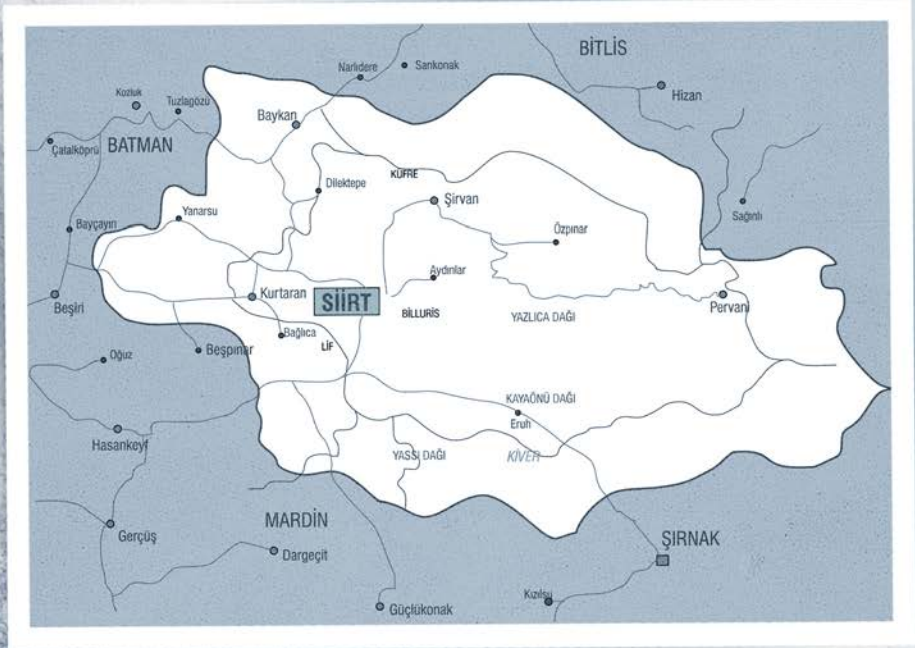
YAPMADAN DÖNME

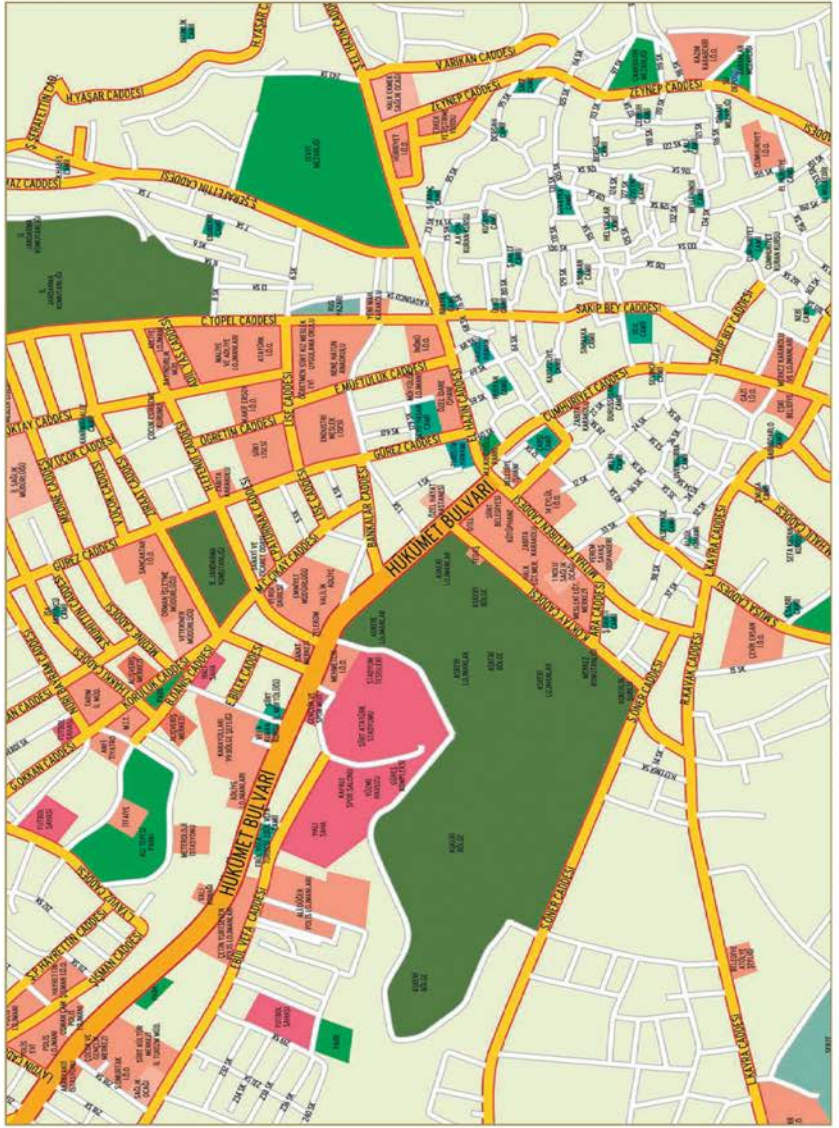
Diyarbakır Surlarını gezmeden, İç Kale'yi, Ulu Cami, Keçi Burcu'nu, Malabadi Köprüsü'nü görmeden, Eski Diyarbakır Evlerini, Cahit Sıtkı Tarancı, Ziya Gökalp ve Arkeoloji Müzelerini gezmeden, kaburga yemeden, meyankökü şerbeti içmeden, Diyarbakır hasırı almadan dönmemelidir.

Diyarbakır Valiliği	(412) 224 74 87
Diyarbakır Belediyesi	(412) 224 11 55
İl Kültür Turizm Müdürlüğü	(412) 228 22 15
Turizm Danışma Müdürlüğü	(412) 228 17 06
Devlet Güzel Sanatlar Galerisi Müdürlüğü	(412) 228 17 06
Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü	(412) 233 55 88
Diyarbakır Devlet Tiyatrosu	(412) 224 00 97
Diyarbakır Devlet Klasik Türk Müziği Korosu Müdürlüğü	(412) 224 60 14
Otobüs Terminali	(412) 221 10 27
Hava Limanı	(412) 228 84 01
Hastane	(412) 228 54 30
Polis İmdat	(412) 248 83 55
Alo Jandarma	(412) 319 25 18
İtfaiye Yangın İhbar	110
Hızır Acil	112

GAP GEZİ REHBERİ 3

ŞİİRT

Siirt

2010 yılı verilerine göre nüfusu 300.695 olan Siirt, doğuda Van, kuzeyde Bitlis, batıda Batman, güneyde Mardin ve Şırnak illeriyle çevrilidir. Doğuda çok geniş bir kütle oluşturan Yazlıca Dağı, 2953 m.'lik yüksekliğiyle il sınırları içindeki en yüksek noktadır. Büyük bölümü dağlarla kaplı olan Siirt coğrafyasına karasal iklim hakimdir ve dört mevsim en belirgin özellikleriyle kendini gösterir.

İlin doğu ve kuzey bölgelerinde kışlar daha sert ve yağışlı, güney ve güneybatı bölgelerindeyse nispeten ılık geçer. Yazlarıysa sıcak ve kuraktır. Yüzölçümü 6.186 kilometrekare olan ildeki akarsu ağıni çeşitli kollarıyla birlikte Dicle Irmağı oluşturur.

Bitki coğrafyası olarak Doğu Anadolu yapraklı orman kuşağı ile Güneydoğu Anadolu bozkır kuşağı üzerinde kalan ilin, yüksek kesimlerinde önemli ölçüde azalmış "Doğu Anadolu Meşelikleri" adı verilen saf meşeliklere rastlanmaktadır. Bu bitki örtüsü güneye doğru bozkır kuşağı, çalılık ve bodur ağaçlıklardan oluşan bir örtüye dönüşür.

İlçeleri; Aydınlar, Baykan, Eruh, Kurtalan, Pervari ve Şırvan olan Siirt'in en önemli geçim kaynağı hayvancılıktır. İl ekonomisi deri sanayi, orman ürünleri sanayii ve asfaltit, bakır ve krom madenciliği açısından da gelecek için umut veren bir potansiyele sahiptir.

BİR BAKIŞTA SİİRT

Kâtip Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde yazdığı gibi Siirt, Diyar-ı Rabia Bölgesi'ndeki bir dağın üzerine kurulmuştur. Mezopotamya ve Anadolu uygarlıklarının keşistikleri alanda kurulan Siirt'in, kuzeyinde ve güneyinde ortaya çıkan uygarlıklar, yörenin kültürel gelişmesinde etkili olmuştur. Bölgenin dağlık oluşu ve ulaşım imkânlarının yetersizliği gelişmiş bir kent merkezinin ortaya çıkmasını engelse de dört mevsimin en güzel şekliyle yaşandığı iklimi, her türlü sebze ve meyvenin yetiştiği bereketli toprakları, el emeği göz nuru ürünü olan battaniye ve kilimleri, şifa kaynağı Pervari balı, iri taneli fıstığı, kendine has lezzeti olan Zivzik narı, doğal güzellikleri, tarihî eserleri ve evliya türbeleriyle görülmeye değer bir yerdir Siirt.

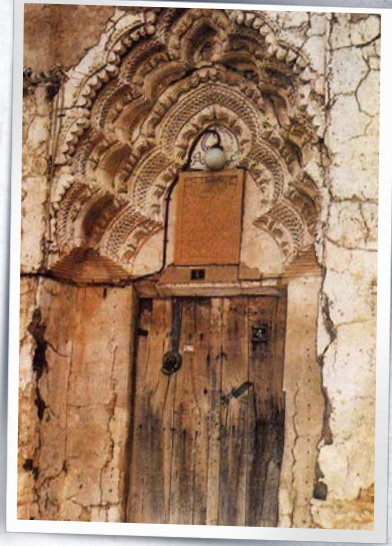
Ahmet Hamdi ise bakın Siirt'i nasıl anlatıyor:

"Siirt'te uzak dağlara akşam saatlerinde çöken yalnızlığı ve yıldızlı geceleri tanıdım. Yazları çok sıcak olan bu memlekette damlarda yatardık. Yıldızlı gece beni büyülerdi sanki. Sonsuzluk dalga dalga vücudumu ve ruhumu doldurdu. Bir Sümer rahibi gibi muhayyilem hep yıldızlarla meşguldü. Sırrın içinde yüzerdim. Buna akşam saatlerinde uzak dağların o korkunç yalnızlığını, o ezici morluğu ilave edin..."

SIİRT ADININ KAYNAĞI

Siirt adının Sami dilinden geldiği düşünülmektedir. Bazı kaynaklarda bu adın, Keldani dilinden, kent anlamına gelen Keert (Kaa'rat) sözcüğünden kaynaklandığı belirtilmektedir. Süryaniler kente Se'erd (yöresel söyleniş biçimiyle Sert) demişlerdir. 19. yüzyılda Sert, Seerd, Sört, Sairt olarak kullanılmış, günümüzde ise Siirt biçimiyle benimsenmiştir.

ÇAĞLAR BOYU SİİRT

Yakın zamana kadar Siirt tarihinin İ.Ö. 9. yüzyıla kadar uzandığı sanılmaktadır. 1963 yılında yapılan arkeolojik çalışmalarda Neolitik, Kalkolitik, Tunç ve Helenistik, Roma, Bizans-İslam ve Yakın Çağ'ı kapsayan dönemlere ait buluntular ortaya çıkarılmış durumdadır. Bu da kent tarihinin yaklaşık on bin yıl öncesine kadar uzandığını göstermektedir. Özellikle yakın dönemde yapılan kazılar sonucunda, bölgenin tarih öncesinde tarımla uğraşan toplulukların yaşama alanı olduğu belirlenmiştir. Siirt'in bilinen en eski halkı Hurriler'dir. İ.Ö. 3000 yılının sonlarında Dicle'nin doğusuyla Zagros Dağları arasındaki bölgede yaşayan Hurriler daha sonra batıya göç etmişlerdir.

İ.Ö. 1240'lı yıllarda Asur kralı I. Tukultininurta, bölgedeki tüm boyları Nairi adlı bir birlik haline getirmiştir. İ.Ö. 1000'li yıllarda da bu birliğe bağlı krallıklar, Urartu Devleti'nin temellerini atarmış. Aynı dönemlerde bölgede Hubuşkia adında bir başka krallık daha kurulmuştur. Hubuşkia Krallığı; batıda Siirt ve Pervari'yi içine alırken, doğuda Büyük Zap ve çevresini, güneyde bugünkü Irak sınırına yakın bölgeyi, kuzeyde de Van'ın güneyini içine alan geniş toprakları kapsamaktadır.

Siirt'in de içinde bulunduğu bölge İ.Ö. 7. yüzyıldan sonra sürekli olarak Kimmer'lerin ve İskitler'in akınlarına maruz kalmıştır. Bölgeyi bir süre ele geçiren İskitler'den sonra yöreye Asurlular, onlardan sonra da Medler Pers'ler hâkim olmuşlardır.

SIİRT

Perslerin yönetim anlayışı nedeniyle, eyalet benzeri idari birimlere bölünen Siirt İ.Ö. 322 yılında Makedon Kralı'nın eline geçmiştir. Ancak İskender'in ölümüyle başlayan iktidar çatışmaları sonunda Büyük İskender'in en güvendiği komutanı Selevkos'un yönetimine girmiştir. İ.Ö. 37'ye kadar Partlar'ın egemenliğinde kalan Siirt, zaman zaman Romalılar tarafından işgal edilmiştir. 224 yılında ise İran'daki Sasaniler Siirt'e hakim olmuşlardır. Fakat Siirt yine de kimi zaman Romalılar tarafından işgal edilmiş ve bölgede sürekli bir iktidar karmaşası yaşanmıştır.

Bu dönemde Siirt ve çevresi Romalıların etkisiyle Hristiyanlaşmış, daha sonra gelen Arap'larla birlikte, önce Emevilerin ardından da Abbasilerin yönetimine girmiştir. 927'ye kadar Bizans ve Araplar arasında el değiştiren şehir, bu dönemlerde Ermeni asıllı komutanlarla çeşitli Arap kabilelerine mensup emirler tarafından yönetilmiştir. Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya girmeye başlayan Türklere karşı Bizanslılar 1074'te Siirt, Muş ve Bitlis'e egemen olmuşlardır.

1107'de Anadolu Selçuklularının Büyük Selçuklular'a yenilmesi ve ardından 1108'de Kılıç Arslan Bey'in ölümüyle birlikte Siirt Artuklular'ın eline geçmiştir. Anadolu Selçuklularının bölgeden çekilmesinden sonra Moğollar, Siirt'i kuşatmıştır. Moğollar'dan sonra Siirt, Eyyubilerle

Artuklular'ın iktidar kavgaları arasında kötü dönemler yaşamıştır. 1400'lü yıllara gelindiğinde Siirt bu kez Akkoyunluların eline geçmiş, ardından bölgeye hâkim Safeviler'in olmuştur.

Çaldıran Savaşı'nın Osmanlı ordusu tarafından kazanılması üzerine Siirt kesin olarak Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmiş ve Siirt ve çevresinde yüzyıllardır süregelen karışıklıklar sona ermiştir.

1661 ile 1632 arasında Van eyaletine bağlı bir sancak olan Siirt, bir süre sonra Diyarbakır eyaletine dahil edilmiş ve bu konumunu 19. yüzyılın sonlarına kadar korumuştur. 1892'de Diyarbakır Vilayeti'nden ayrılarak Bitlis'e bağlanan Siirt'in, bu tarihte şehre bağlı merkezin yanı sıra Şirvan Eruh, Pervari (Bervade) ve Garzan kazaları bulunmaktaydı.

1890'larda 60 bin dolayında olan nüfus Dünya Savaşı'nın başladığı 1914'te 30 binlere kadar düşmüştür. Savaşla birlikte başlayan göçler nüfusu büyük ölçüde azaltmıştır.

Siirt bu dönemde yabancı bir gücün fiili işgaline uğramamıştır. 1. Dünya Savaşı ve Mondros Mütarekesi'yle birlikte, Bitlis'e kadar Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun belli kesimlerini işgal eden Ruslar, Deliklitaş civarında aralarında Şeyh Şerafeddin Aydın ile İbrahim-i Mekevi'nin bulunduğu Siirtliler tarafından direnişle karşılaşmış ve Siirt'e kadar girmeleri engellenmiştir. Bu sırada Ruslar, ülkelerinde gerçekleşen devrimin sonucunda geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Cumhuriyet'in kuruluş döneminde ise Siirt, yapılan mücadeleye büyük destek vermiştir.

TARİHİN İZLERİ

TÜRBE HÖYÜK

Höyük, Siirt'e 27 kilometre uzaklıktaki Botan Vadisi'nde, Botan ve Dicle nehirlerinin kesiştiği noktaya oldukça yakın konumda yer almaktadır. Türbe Höyük'te ilk yerleşimin, M.Ö. 8000-7000'li yıllarda olduğu düşünülmektedir.

Bölgede yapılan arkeolojik kazılarda, bol miktarda çakmak taşı ve obsidyen aletler; cam boncuk, bilezik gibi takılar bulunmuştur. Bu seviyenin üzerinde elde edilen son verilere göre M.Ö. 4000'de Ubaid Dönemi kalıntıları da höyükte yer almaktadır. M.Ö. 2000'de höyük üzerinde bir kale inşa edilmiştir. Kale, Botan ve Dicle nehirlerinin kavşağına yakın olması nedeniyle, vadiye giriş-çıkışları kontrol etmek için kullanılmıştır. Kale içinde, farklı bölge ve dönemlerde inşa edilmiş olan on beş yapı bulunmaktadır.

BAKIR (BAŞUR) HÖYÜK

Siirt'e 20 kilometre uzaklıkta, Aktaş Köyü, Bakır mezrası sınırları içindeki höyük, 1963 yılında gerçekleştirilen bir yüzey araştırması sırasında keşfedilmiştir. Ilisu Barajı kurtarma kazıları kapsamında yapılan Başur Höyük'teki kazılar, bu alandaki yerleşimin M.Ö. 7000'de başladığını göstermektedir. Yerleşim alanının üst seviyelerinde ortaya çıkartılan mimari kalıntılar, genel özellikleri itibarıyla sivil bir yerleşimi işaret etmektedir.

GÜZİR HÖYÜK

Eruh ilçesi Ormanardı Köyü yakınlarında bulunan höyükte ilk yerleşimin günümüzden 11 bin yıl önce başladığı düşünülmektedir. Yerleşik hayata geçişin ilk dönemlerine tanıklık ettiği düşünülen yerleşimde kazı çalışmaları devam etmektedir.

ÇATTEPE HÖYÜK

Kurtalan ilçesine bağlı Çattepe Köyü yakınında, Botan Irmağı'nın Dicle ile birleştiği alanda bulunan Çattepe Höyük, konumu nedeniyle Botan Vadisi'ndeki önemli arkeolojik yerlerden biridir. Buluntular yerleşimin tarih öncesi dönemlerden bu yana kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca höyük üzerinde Geç Roma-Erken Bizans Döneminde yani 2.-3. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen sur kalıntıları bulunmaktadır.

Orta Çağ'da Tell-Fâfân adıyla bilinen Çattepe'nin iki nehrin birleştiği yerde bulunması nedeniyle 10. yüzyılda önemli bir liman haline geldiği sanılmaktadır. Yapılan kazılarda, yerleşimin Dicle tarafında ortaya çıkartılan liman yapısı bu görüşü desteklemektedir. İslam coğrafyacıları Tell-Fâfân'ı Dicle üzerinde gemi taşımacılığının başladığı ilk yer olarak kabul etmektedir. Özellikle 10. yüzyılda kuzey yollarını kullanarak gelen kervanların Tell Fâfân Limanı'ndan yükledikleri mallarını Dicle üzerinden Cizre ve Musul yoluyla Bağdat'a kadar ulaştırdığı bilinmektedir.

ÇELİKLİ KÖYÜ KAYA MEZARLARI

Baykan ilçesinin güneybatısında, merkeze 20 kilometre mesafedeki Çelikli Köyü'nde iki kaya mezarı bulunmaktadır. Ne zaman ve kimler tarafından yapıldığı bilinmeyen mezarlar, köyün güneyindeki tepenin kuzeydoğu yamacındadırlar.

SIİRT SAAT KULESİ

Kule Siirt merkezinde, Vilayet Konağı karşısında, park içerisinde bulunmaktadır. Saat Kulesi 1974-1975 yıllarında tamamlanmıştır. Kesme taştan yapılan kule, dört bölümden oluşur. Her bölümün üzerinde dikdörtgen çerçeveli birer pencere bulunmaktadır.

CAS EVLERİ

Cas Evleri yapı malzemesi ve iklim koşullarına bağlı özellikleri ile bölgeye özgü geleneksel bir konut mimarisi tipidir. Doğal yapı malzemeleri kullanılarak inşa edilen bu evler iklim koşullarına da son derece uyumludur. Kentin eski kesimlerinde, iki- üç katlı, yukarıya doğru daralan, küçük pencereci düz damlı konutlar, yörede "Cas" adı verilen bir harçla sıvanmıştır. Kent çevresinde bulunan alçı taşının yakılıp öğütülmesiyle elde edilen cas, çabuk sertleşmesi sonucu kabuksuz kubbe yapımına olanak verir. Cas Evleri'nin kapı ve pencere çevrelerinde çok güzel taş oymalar yer alır. Cas Evleri'nin en önemli özelliklerinden biri de "Dergâh" isimli süslü , "Mısraheyn" isimli çift kanatlı tokmaklı kapılarıdır.

Siirt Saat Kulesi

Cas Evleri

AKABE GEÇİDİ

Siirt il merkezini Botan Vadisi'ne bağlayan en kısa yoldur. İnsan eliyle yapılmış dünyadaki üç sarp geçitten biridir. M.Ö. 1500'lü yıllarda Asurlular tarafından yapıldığı düşünülmektedir.

DERZİN KALESİ

Baykan ilçesinin 8 kilometre doğusunda Adakale Köyü'nün yakınında bulunan Derzin Kalesi'nin yapım tarihi bilinmemektedir. Ancak yapı üslubundan kalenin Bizans Döneminde yapıldığı sanılmaktadır. Gözetleme kulesi niteliğindeki bu kalenin yalnızca kulelerinden bazı bölümler günümüze ulaşabilmiştir.

ÇAYKARA KÖYÜ KALESİ

Baykan-Siirt yol güzergâhında ve ilçeden 15 kilometre uzaklıktaki Çaykara Köyü yakınlarında bulunan kale çevreye ve köye hâkim bir konumdadır. Kalenin inşa tarihi tam olarak bilinmemektedir ancak Osmanlı Döneminde son onarım gördüğü anlaşılmıştır.

KELHOK KALESİ

Eruh-Bilgili (Eski Eruh) Köyü yolu üzerinde bulunan kalenin, Osmanlı Döneminde 17. yüzyılda inşa edildiği bilinmektedir. Kale eski bir ticaret yolu üzerinde olduğundan bu güzergâh üzerindeki hanları korumak amacıyla yapıldığı sanılmaktadır.

ANTİK ERZEN ŞEHİRİ VE KALESİ

Kurtalan ilçesinde Yunuslar Köyü yakınlarında geniş bir alana yayılan Erzen kentinin Siirt'teki ilk yerleşim yerlerinden biri olduğu tahmin edilmektedir.

Erzen şehrinden günümüzde, iç kale, dış kale ile üç giriş kapısı gelebilmiştir. Hilâl biçimindeki iç kale 90 x 60 metre ölçülerinde inşa edilmiştir. Şehrin etrafını kuşatan 6 metre kalınlığındaki dış kalenin ise 66 burcu bulunmaktadır ve yaklaşık olarak 1300 x 1500 metre ebatlarındadır.

İNCE KAYA (KORMAS) KALESİ

Şirvan ilçesi, İncekaya Köyü'ndeki kalenin, Bizans Döneminde inşa edildiği tahmin edilmektedir. Görünüşü bir şatoyu andıran kalenin Selçuklu ve Osmanlı döneminde de kullanıldığı bilinmektedir.

İRUN KALESİ

Şirvan ilçesinin 40 kilometre kuzeyindeki dağların zirvesine kurulmuş olan kalenin ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Kale ile bulunduğu dağın eteğinden geçen nehir arasında bir yer altı tüneli bağlantısı bulunmaktadır.

ŞİRVAN (KÜFRE) KALESİ

İlçe merkezinin 4 kilometre doğusundadır. Doğal bir kayanın üzerinde bulunan kalenin ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir.

ÇARPIRAN KÖPRÜLERİ

Baykan-Bitlis arasındaki bu iki köprünün 16. ya da 17. yüzyılda yani Osmanlı Döneminde inşa edildiği tahmin edilmektedir. Biri Bitlis Çayı üzerinde bulunan köprülerin diğeri de Bitlis Çayı'na dökülen derelerden birinin üzerinde kurulmuştur.

NASREDDİN KÖPRÜSÜ

Siirt-Eruh yolu üzerinde Lif Kaplıcası'ndan ayrılan yolda, Başur Çayı'nın üzerindeki köprünün Selçuklu Döneminde yapıldığı tahmin edilmektedir. Beş gözlü olarak inşa edilen köprü günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Nasreddin Köprüsü

OYMAKILIÇ KÖYÜ KÖPRÜSÜ

Eruh ilçesinin Oymakılıç Köyü'nden geçen Zarova Deresi'nin üzerine kurulmuştur. Osmanlı Döneminde 17. yüzyılda inşa edildiği bilinmektedir.

ÜZÜMLÜ KÖYÜ KÖPRÜSÜ

Eruh ilçesi Üzümlü Köyü yolunda, Zarova Deresi üzerinde bulunmaktadır. Osmanlı Döneminde, 17. yüzyılda inşa edildiği bilinen köprünün, günümüze yalnızca ayakları ulaşabilmiştir.

ZAROVA KÖPRÜSÜ

Eruh-Bilgili Köyü yolu üzerinde, Eruh'a 10 kilometre uzaklıktaki köprü Zarova Deresi üzerinde bulunmaktadır. Üslubu nedeniyle bir 17. yüzyıl Osmanlı Dönemi yapısı olduğu düşünülmektedir.

YERLİÇOBAN KÖYÜ GÜLLÜ HANIM KÖPRÜSÜ

Eruh ilçesinin Yerliçoban Köyü yakınlarında, köyün güneydoğusunda bulunmaktadır. Günümüzde hâlâ kullanılan köprünün bir 17. yüzyıl Osmanlı yapısı olduğu sanılmaktadır.

DEĞİRMEN KÖPRÜSÜ (BEYAZ SU KÖPRÜSÜ)

Şirvan'a bağlı Yağcılar Köyü'nde, Beyaz Su Deresi'nin üzerinde bulunmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde, 18. yüzyılda yapıldığı bilmektedir.

SÜLEYMAN BEY KÖPRÜSÜ

Şirvan ilçe merkezine yaklaşık 5 kilometre mesafede ve Baykan-Şirvan arasındaki tali yol üzerinde bulunmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde, 18. yüzyılda yaptırılmıştır.

GÖZLÜCE KÖYÜ KÖPRÜSÜ

Şirvan, Gözlüce Köyü'ndeki derenin üzerinde yer almaktadır. Yapının üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Osmanlı Dönemi'nde, 18.-19. yüzyılda yaptırıldığı tahmin edilmektedir.

GERRE HAN ve GERRE HAN KÖPRÜSÜ

Siirt'ten yaklaşık 40 kilometre uzaklıkta Ormanardı Mevkinde bulunan han Botan Irmağı'nın kenarına inşa edilmiştir. Osmanlı Döneminde, Musul-Cizre-Eruh-Siirt-Bitlis ticaret yolunun canlanması amacıyla yaptırıldığı sanılmaktadır. Hanın yakınlarında yine aynı adla anılan ve hanla aynı dönemde yaptırıldığı düşünülen bir de köprü bulunmaktadır.

OYMAKILIÇ KÖYÜ HANI

Eruh ilçesinde bulunan hanın, yörede yaşayan Ermeniler tarafından yapılmış olduğu söylenir. Önce han daha sonra da cami olarak kullanılmıştır.

GÖZLÜCE KÖYÜ HANI

Şirvan'a bağlı Gözlüce Köyü yakınlarında bulunan han, 18. yüzyılda yeni Osmanlı Döneminde yaptırılmıştır.

DOĞRUCA KÖYÜ HANI

Han, Şirvan'a bağlı Doğruca Köyü'nün girişinde yer almaktadır. 18. yüzyılda Osmanlı Döneminde yaptırıldığı tahmin edilmektedir.

ŞİRVAN HAN

Şirvan Merkez Küfre Mahallesi'ndeki yapının, 18. yüzyıla ait bir Osmanlı Dönemi yapısı olduğu düşünülmektedir.

DOĞAL GÜZELLİKLERİ

Siirt ve çevresinin jeolojisinde önemli bir yer tutan kalkerli kayalar, bu bölgede pek çok mağaranın oluşumuna da olanak vermiştir. Suya karşı direnci az olan kalkerli kayaların erimesi ile ortaya çıkan bu doğal oluşumlar genellikle vadi boylarında yoğunlaşmışlardır. Bunların bir bölümünde, geçmişte konut olarak kullanıldığını gösterir izlere rastlanmaktadır. Çoğunluğu merkezde olan 50 kadar mağaranın en ünlüleri Botan Mağaralarıdır.

RASIL HACAR (TAŞ BAŞI)

Altından geçmekte olan Botan Çayı'nı tepeden gören Taşbaşı Mağarası, Siirt'in 4 kilometre güneydoğusunda, 350 metre yüksekte bulunmaktadır. Antik Dönemde buradaki kireç taşlarının oyulmasıyla yapılmış mağaranın, barınma amaçlı kullanıldığı bilinmektedir. Mağaranın iç çeperinde bu oyuntu izlerini görmek mümkündür. Mağaranın odaları küçük pencerelerle birbirine bağlanmıştır.

Rasil Hacı

EKŞİ SULU MAĞARA

Botan Çayı kenarında, Sağlarca (Billioris) Kaplıcası'nın karşısında yer almaktadır. İçinde kükürtlü sıcak su ve içilebilir nitelikte soğuk su bulunmaktadır. Mağaranın tavanından damlayan ekşi suyun böbrek hastalıklarına iyi geldiğine inanılmaktadır.

GÖKÇEBAĞ MAĞARALARI

Siirt-Eruh yolunun 10 kilometre uzaklığındaki anayolun karşısındaki yamaçlarda bulunan, birbirine yakın, yaklaşık 30 mağaradan oluşmaktadır. Eski Eruh yoluyla bağlantısı olan bu mağaraların, geçmiş dönemlerde kullanılıp kullanılmadığı tam olarak anlaşılmamıştır.

SAĞLARCA (BİLLORİS) KAPLICASI

Siirt'e 17 kilometre uzaklıkta, Eruh yolu üzerinde yer almaktadır. Botan Çayı kıyısındaki kaplıcanın suyu ortalama 35 derece sıcaklıktadır. Suyun yüzeye çıktığı doğal bir mağaranın genişletilmesi ve düzenlenmesiyle kaplıca bugünkü duruma getirilmiştir. Havuzu besleyen bu kaynağın yakınında, bir kaynak daha bulunmakta ancak, düzenlenmemiş olması nedeniyle doğrudan Botan Suyu'na karışmaktadır. Büyük ve Küçük Sağlarca kaplıcalarının suları, kalsiyum bikarbonatlı sular grubuna girmektedir ve tortulanması nedeni ile de yalnızca kaynaktan içilebilmektedir. Banyolarının da deri hastalıkları, romatizma ve kadın hastalıklarında yararlı olduğuna inanılmaktadır.

Sağlarca Kaplıcası

Sağlarca Kaplıcası

LİF KAPLICASI

Kışlacık Köyü yakınında yer alır ve kimyasal özellikleri açısından Sağlarca Kaplıcası'yla büyük benzerlik göstermektedir. Küçük bir havuzu bulunan kaplıcanın, su akışı saniyede 30 litre ve sıcaklığı ise 41 derece olarak ölçülmüştür. Kaplıca suyunun romatizma, solunum yolları, kadın hastalıkları ve sinirsel hastalıkların tedavisinde etkili olduğu düşünülmektedir.

HESTA KAPLICASI

Siirt'in Güçlökkonak ilçesinde bulunan kaplicanın, halk arasında Hz. Süleyman tarafından yaptırıldığına inanılmaktadır. Romatizma, bel fıtığı, kireçleme, kadın hastalıkları, sinüzit gibi birçok hastalığa iyi geldiği düşünülen kaplıca, geçtiğimiz yıllarda yeniden düzenlenerek ve konaklama tesisi genişletilerek hizmete açılmıştır.

Siirt Ulu Camii

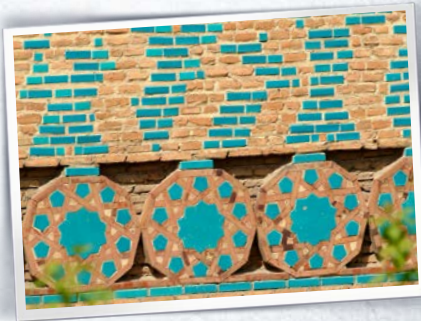
İNANÇ TURU

SİİRT ULU CAMİ

Merkez ilçedeki Ulu Cami, önemli bir Türk yapısı niteliği taşır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen Ulu Cami, 1129 yılında Selçuklu sultanı Muğiseddin Mahmut tarafından onarılmıştır. Dıştan kesme taş, içten ise moloz taşla inşa edilen camiye ait değerli minber, Ankara Etnografya Müzesi'nde sergilenmektedir. Minber ceviz ağacından yapılmış, Selçuklu ağaç oymacılığının en güzel örneklerindedir. Caminin minaresi ise, geometrik çini motiflerle bezelidir.

Siirt Ulu Camii

Siirt Ulu Camii

MERKEZ CAMİİ

Şirvan ilçesi merkezi Küfre mahallesinde yer almaktadır. Mimari özelliklerinden, caminin 17. yüzyıl ortalarında inşa edilmiş bir Osmanlı yapısı olduğu anlaşılmaktadır. Yakın dönemde onarım geçiren cami, ibadete açıktır.

ASAKİR (ÇARŞI) CAMİSİ

Cami Artukoğullarından Melik-üs Salih Nasuriddin tarafından 1265'de yaptırılmıştır. Siirt Cumhuriyet Caddesi'nde bulunmaktadır. İki kubbesi sonradan eklenmiş olan caminin önünde, dört kubbeli bir son cemaat yeri bulunur. Cami içinde, yapıyla bağlantılı Es Şeyh Hasan Askeri'nin türbesi bulunmaktadır. Bu türbe nedeniyle camiye Asakir Cami ismi verilmiştir.

CUMHURİYET (HIDRUL AHDAR) CAMİ

Siirt'in merkezindedir. Siirt'in en eski camilerinden biri olduğu tahmin edilen caminin, 12. yüzyılın başlarında yapıldığı düşünülmektedir. Caminin içinde, Hz. İsa'nın havarilerinden olan Yakuva'nın mezarı bulunduğu inanılmaktadır. Kesme taştan yapılmış tek kubbeli bu camiye Selçuklu Döneminde iki kubbeli bir mekân daha eklendiği bilinmektedir. Kuzey yönünde iki ayrı kapısı bulunan cami, 1926'da onarılmış ve yeşil anlamına gelen "Hidrul Ahdar" olan adı, Cumhuriyet Cami olarak değiştirilmiştir.

ŞEYH MEMDUH (MEMDUN) CAMİSİ

Aydınlar ilçesinde bulunan cami, Sultan Memduh tarafından 1839'da inşa ettirilmiştir. Kesme taşlardan yapılan caminin yanında, yine aynı sultanın, Şeyh Abdurrahman için 1830'da yaptırdığı türbe bulunmaktadır.

ERUH'DA CAMİLER VE TÜRBELER

Eruh ilçesine bağlı köylerde çok sayıda Osmanlı Döneminde inşa edilmiş cami ve türbe bulunmaktadır. Bunlar arasında Bilgili Köyü (Eski Eruh) Cami ve Kaşıkayla Köyü Cami bugün de ibadete açık olan camilerdir.

Bunların dışında Oymaklıç Köyü (Kaya Oyma) Cami, Nehvan Cami, Kelhok Kalesi Cami, Bozatlı Köyü Cami, Eski Kavaközü Köyü Cami, Yerliçoban Köyü Eski Cami, Çırpılı Köyü Cami, Eski Yediyaprak Köyü Cami, Budamış Köyü Eski Cami, Oymaklıç Köyü Sariya Hatun Mescidi, Eski Kavaközü Köyü Kaya Oyma Cami ise bugün kullanılmayacak durumda yapılarıdır.

Eruh ve köylerinde Osmanlı Dönemine ait başlıca türbeler ise; Oymaklıç Köyü'nde Sariya Hatun Türbesi, Erenkaya Köyü'nde Şeyh Veli Türbesi, Kavaközü Köyü'nde Emir Nasreddin Türbesi olarak sıralanabilir.

Oymaklıç Köyü Medresesi, Mir Nasır Medresesi ve çok sayıda çeşme ve sarnıç, Eruh'da bulunan diğer Osmanlı yapılarıdır.

KURTALAN CAMİLERİ

Eruh'da olduğu gibi Kurtalan ilçesine bağlı köylerde de Osmanlı Dönemine ait camiler bulunmaktadır. Bu camilerden Kayabağlar Köyü Cami, Oyacık Köyü Cami ve Yellice Köyü Camileri bugün de hizmet vermektedir. Göктаş Köyü Doğanpazar Mezrası Cami ve Yanarsu Garzan Köyü İç Kale camileri ise yıkık durumdardır.

İSMAİL FAKİRULLAH VE İBRAHİM HAKKI TÜRBELERİ

Türbeler, eski adı "Tillo" olan Aydınlar ilçesi merkezinde bulunmaktadır. 1657'de Tillo'da doğan İsmail Fakirullah, Hz. Muhammed'in amcası Hz. Abbas'ın soyundan geldiği kabul edilen bir İslam âlimidir. Tillo ve yakın çevresindeki medreselerde pek çok öğrenci yetiştirdiği bilinen İsmail Fakirullah'ın öğrencilerinden biri de İbrahim Hakkı'dır. 1703'de Erzurum'un Hasankale ilçesinde doğduğu bilinen İbrahim Hakkı ise matematik, astronomi, tıp alanında çalışmalarıyla tanınan ve aynı zamanda şair olan bir İslam bilginidir. Marifetnâme adlı eseri ve Divan'ıyla tanınan İbrahim Hakkı, hocası İsmail Fakirullah için 1730'lu yıllarda bu türbeyi yaptırmıştır. Türbenin hemen yanında birde kule bulunmaktadır. Kendisi de ölümünden sonra hocasının ayak ucuna defnedilmiştir.

Türbenin ilginç yanı, Tillo'nun 3 kilometre doğusundaki bir tepe üzerine yapılmış, Kale-T'ul Ustad adıyla bilinen duvarda yer alan, 40 x 40 santimetre boyutlarındaki bir pencereden, her yıl 21 Mart gününün belli bir saatinde geçen güneş ışınlarının, kuledeki prizmadan yansıtılarak İsmail Fakirullah'a ait sandukanın baş tarafını aydınlatmasının sağlanmasıdır. 1963 yılındaki bir onarım sırasında yapının bu özelliği bozulmuştur, ancak 2011 yılında yapılan yeni bir onarımla yapıya bu ilginç özelliği yeniden kazandırılmıştır.

Tepede İbrahim Hakkı tarafından yapılan duvar ve ortasındaki pencere hala yerinde durmaktadır. Botan Vadisi'ne dik inen bir yamacın üzerinde bulunan duvar aynı zamanda Botan Vadisi'nin izlenebildiği bir seyir terasıdır. Mesire alanı olarak da kullanılan terasta, ışığın geçtiği duvar da koruma altına alınmıştır.

İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Türbeleri

türbenin bulunduğu Mücait Cami ve Şıfa Kuyusu, Sultan Memduh Türbesi ve Şeyh Muhammed El Hazin Türbesi (merkeze bağlı Dereyamaç Köyü) ve Şeyh Muhammed El Hazin Türbesi'dir.

Bugün torunlarının çabalarıyla; İbrahim Hakkı'nın bilimsel çalışmaları, günümüze ulaşabilmiş özel eşyaları ve eserlerinden bir bölümünün orijinallerinin sergilendiği tek odadan oluşan küçük bir müze yapılmıştır ve belirli dönemlerde ziyarete açılmaktadır.

Aydınlar'da bulunan ve tarihsel önemi olan diğer yapılar şöyle sıralanabilir: Şeyh Mücait Türbesi ve

VEYSEL KARANI TÜRBESİ

Diyarbakır-Bitlis karayolu üzerinde, Baykan ilçesine bağlı Ziyaret Beldesi'nde bulunmaktadır. 555-560 yılları arasında doğduğu sanılan Veysel Karani'nin; semavi dinlere, kitaplara dair herhangi bir bilgisi olmadan, tek tanrı inancının gelişmiş olduğu bir kişi olduğuna inanılır. Hz. Muhammed vasiyetinde ölümünden sonra hırkasının Veysel Karani'ye verilmesini istemiştir. Hz. Ali'nin daveti üzerine Sıffin Savaşı'na katılan Veysel Karani ise bu savaşta şehit olmuştur. Naaşının, savaşa katılan üç kabile tarafından Yemen, Şam ve son olarak Siirt-Baykan'a götürüldüğü anlatılır. Hz. Muhammed bir hadisinde "Beni ziyaret etmek imkânına erişemediğinizde, kardeşim Veysel Karani'nin mekânını ziyaret ediniz." dediği için, türbesi bugün binlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Türbe 1901'de, cami ise 1887'de inşa edilmiştir. Yöreye özgü "Cas" harcıyla yapılmış olan kubbe örtülü türbe 1967 yılında yıktırılmış ve yerine yenisi yaptırılmıştır. Veysel Karani Türbesi ve çevresi 2002 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir. Türbe cami, şadırvan ve idari binadan oluşan yapılar, büyükçe bir meydana birleştirilmiştir.

Baykan ilçesinde bulunan diğer türbeler; Çevrimtepe Köyü Şeyh Ali (Ziyaret-i Şeyh Ali) Türbesi, Adakale Köyü Türbeleri, Çelikli Köyü'ndeki Ziyaret'tir. İlçedeki köylerde bugün ibadete açık ya da yıkık durumda olan çok sayıda Osmanlı Dönemi camisi de bulunmaktadır.

Bu camilerin en önemlileri; Çevrimtepe Köyü Cami, Karakaya Köyü Cami, Yarımca Köyü Cami, Adakale Köyü Cami ve Ulaştı Köyü Eski Cami'dir.

Veysel Karani Türbesi

KİLİSELER

DEYR MİR YAKUP MANASTIRI

Siirt il merkezinin 3 kilometre güneyinde bulunan manastırın, hangi döneme ait olduğu bilinmemektedir. Ana kilise, kütüphane, keşiş hücreleri, misafırhane ve yemekhane birimlerinden oluşan Deyr Mir Yakup Manastırının, ana kilisenin bir bölümü, keşiş hücreleri ve yemekhane bölümü yıkılmış durumdadır. Genel olarak yapı kırma taştan yapılmış olan manastırın, sadece kilise ve eyvanlı bölümde tuğla kullanılmıştır.

DEYR-İ DARİ KİLİSESİ

Büyük bölümü yıkılmış olan kilisenin hangi dönemde inşa edildiği bilinmemektedir. Kullanıldığı dönemde, dinî bir merkez niteliğinde olduğu tahmin edilen manastırın, eski bir eğitim kurumu olduğu da rivayetler arasındadır.

SİİRT MUTFAĞI

Farklı kültürel değerlerle karşılaşılıp, bunları kendi değerleriyle harmanlayan Siirt mutfağı, zengin ve çok renklidir. Bu topraklarda yaşanan kültür etkileşimleri, doğal olarak mutfak kültürüne de etki etmiştir. Geleneksel Ortadoğu unsurlarının hâkim olduğu Siirt mutfağında, İtalyanların kuru ekmeğinden, Fransızların kır bitkilerinden yapılan yemeklerine değin birçok benzeşmeyle de karşılaşılabilir. Siirt mutfağı, ünlü büryan kebabı ile bilirse de kebab türü yemekler aslında fazla yer tutmaz. Mutfağın omurgasını tencere yemekleri oluşturur. Öte yandan Anadolu'ya 18. yüzyılda ulaşan domates ve salça kullanımı yöre mutfağında oldukça yaygındır. Genel olarak bakıldığında, Siirt mutfağında et, sebze ve bakliyat kullanımında bir denge yakalandığı görülür.

Mutfağın en önemli yemeklerini büryan kebabı ve perde pilavı başta olmak üzere, Siirt köftesi, sarımsaklı köfte, ayranlı yarma ve bumber oluşturur. Varak kek, aside, rayoşu meketip, imçerket de yine tatlı lezzetlerini oluşturur. Pervari Balı ise yurt genelinde önemli bir üne sahiptir ve bu balın birçok hastalığa iyi geldiği söylenir.

Büryan Kebabı

EL SANATLARI

SİİRT KİLİMLERİ

Siirt kilimleri tamamen yün iplikten dokunur. İplikler kök boya kullanılarak boyanır ve bu doğal boya nedeniyle canlılığını yıllarca korur. Bölgeye has bir el sanatı olan ve çeşitli boyutlarda yapılabilen "Jirkan Kilimi"dir. Kilim desenlerinin kendine özgü anlamları bulunur. Bazı motifler ve anlamları şöyledir:

Armoni: Kurtağzı, koçboynuzu, ejderha, çengel ve tarak motifleriyle oluşturulur. Bu desenler güç ve kuvvet birliğini dile getirir.

Siirt Battaniyesi

Canbezer (Jirkanan): Akrep, bukağı ve küpe motifleri ile süslediği görülür. Düşmana karşı korunmak için mücadelenin önemini anlatır.

Hayat Ağacı: Kuş, ejderha ve hayat ağacı motiflerinden oluşmuştur. Şamanizm inancına göre gökyüzünün yedi kat olduğunu simgeler.

SIİRT BATTANİYESİ

Tiftik keçisinin yününden üretilen Siirt battaniyesi yapımında, tiftik eğrilerek iplik haline getirilir. Yöresel tezgahlarda dokunan bu iplikler, dokuma sırasında tarakla vurularak tüylendirilir. Tiftiğin siyah, beyaz, sansar ve devetüyü gibi renkleri bulunur ve tiftiklerin işlenmesi sırasında herhangi bir boya kullanılmaz. Günümüzde bu dokuma tekniği ile manto, atkı, heybe, çanta ve yatak örtüsü de yapılmaktadır.

ŞAL-ŞEPİK

Siirt ve Şırnak'a özgü bir kumaş olan şal-şepikten yörede genellikle erkek giysileri, yelek, cepken ve geniş paçalı pantolonlar üretilir. Şal-şepik, tiftikten üretilmektedir. Dokunan kumaşlar sıcak suda kaynatıldıktan sonra kurutulup havalandırılır ve ardından kök boyası ile boyanır.

Siirt Kilimleri

YAPMADAN DÖNME

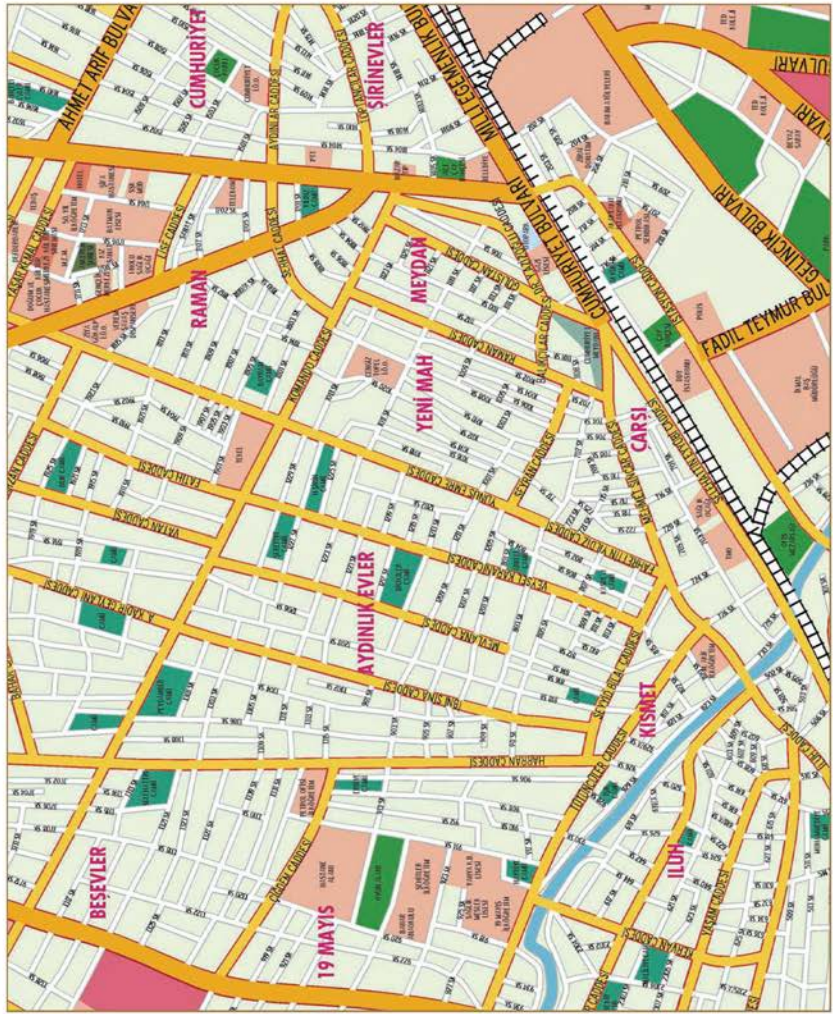
Veysel Karâni Hazretleri ile İbrahim Hakkı Hazretleri Türbelerini görmeden, Ulu Cami'yi gezmeden, Siirt büryanı, perde pilavı ile zivzik narını tatmadan, tiftik dokuma battaniyesi, Siirt fıstığı, Bittim sabunu, Pervari balı almadan dönmeme!

Siirt Valiliği	(484) 223 23 44
Siirt Belediyesi	(484) 223 22 60
İl Kültür ve turizm Müdürlüğü	(484) 223 57 90
İl Halk Kütüphanesi	(484) 223 23 04
Siirt Üniversitesi	(484) 223 12 24
Otogar	(484) 223 14 01
Demiryolu- İstasyon	(484) 411 20 23
Havaalanı	(484) 254 22 02
Hastane	(484) 223 10 21
Polis İmdat	155
Alo Jandarma	156
İtfaiye Yangın İhbar	110
Hızır Acil	112

GAP GEZİ REHBERİ 3

BATMAN

BATMAN

Batman, 1990 yılında Türkiye idari düzenlemesinde yapılan bir değişiklikle, Siirt'in; Sason, Kozluk, Beşiri, Mardin'in; Hasankeyf ve Gercüş ilçelerini aralar il statüsüne kavuşmuştur. Doğuda Bitlis ve Siirt, batıda Diyarbakır, güneyde Mardin, kuzeyde Muş ve Bitlis illeriyle çevrili olan Batman'ın, doğusunda Batman Çayı vadisi ve güneyinde de Mardin Dağları doğal sınırlarını oluşturmaktadır. Yüzölçümü 4694 km² olan Batman, Dicle Nehri ve onun kolları olan Batman ve Garzan çayları arasındaki ovada kurulmuş bir yerleşimdir.

1940'larda yörede petrol bulunmasıyla önem kazanan Batman; bu tarihlerde bir kaç yüz nüfuslu İluh adında bir kasabayken, bugün Bölge'nin önemli merkezlerinden biri durumundadır.

Raman Dağı ve Garzan Bölgesi'nde üretilen petrolü arıtmak için kurulan Batman Rafinerisi'nin, 1955'te işletmeye açılmasının ardından gelişim hızını artıran Batman, 494 kilometrelik Batman-İskenderun Petrol Boru Hattı'nın tamamlanmasıyla da madencilik ve sanayi alanında büyük bir atılım gerçekleştirmiştir.

GAP'la birlikte, hizmet sektörünün ve ticaretin güçleneceğinin öngörüldüğü Batman'ın bakır üretiminde de dünya piyasalarında yer alabilecek bir düzeye geleceği tahmin edilmektedir.

Hasankeyf .

BİR BAKIŞTA BATMAN

Batman denince ilk akla gelen, İpek Yolu'nun geçtiği önemli yerleşimlerden biri olan tarihî Hasankeyf ve petrol yataklarıdır. 450'den fazla petrol kuyusunun bulunduğu Raman Dağı, 1263 metre yüksekliğiyle ilin çatısıdır. İlin en önemli akarsuyu olan Dicle Nehri, Batman'ın Mardin'le olan sınırını çizer. 115 kilometrelik bölümü il sınırları içinde bulunan Batman Çayı ise Batman'ın Diyarbakır'la olan sınırını belirlemektedir. Başlıca gelir kaynakları petrol, tarım ve hayvancılık olan Batman'ın, zengin bir yaban hayatı ve bitki çeşitliliği vardır. Karakuş, Raman ve Aydınlık dağları ile Gorzan Vadisi doğa yürüyüşlerine elverişli alanların başında gelmektedir. Batman ve Garzan çayları ile Dicle Nehri ve kolları da sportif olta balıkçılığı açısından son derece elverişlidir.

Neolitik Dönemden bu yana yerleşim gören Batman ve çevresi, on bin yıllık bir kültür birikimi ve günümüzde gelişmiş petrol sanayi ve buna bağlı sosyal yaşamıyla Bölge'deki cazibe merkezlerinden biri durumundadır. Bu nedenle göç alan Batman merkezinde, yerelden farklı bir kültürü de gözlemek mümkün. Her alanda kendini gösteren bu zengin kültürel potansiyelin varlığı daha 1930'lu yıllarda küçük bir köyken bugün sanayileşmiş bir kent olan Batman'ın, kendine özgü yanını ortaya koymaktadır.

BATMAN ADININ KAYNAĞI

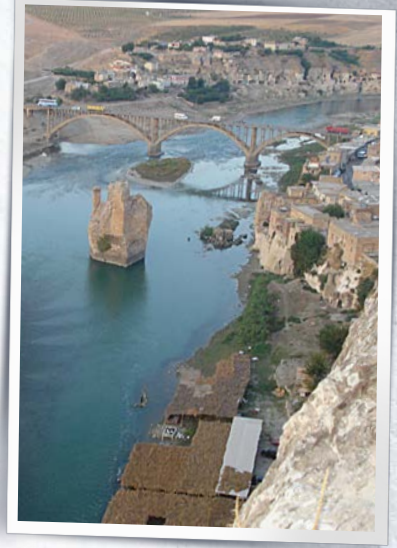
Batman isminin nereden geldiği hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bugünkü Batman Çayı'nın adı 1950'li yılların başında İluh Köyü'ne verildiği bilinmektedir. Yaygın olan bir görüşe göre; İluh Köyü'nün aşağı kesiminde petrol aramak için ilk deneme kulesi kurulduğunda, TPAO (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı)'nın tesislerinin bulunduğu bölge, bu akarsuyun adını almıştı ve anıldı, en yakındaki yerleşim olan Batman'a da bu ad verilmiştir.

ÇAĞLAR BOYUNCA BATMAN

Batman kent merkezi yeni bir yerleşim olmasına karşın, kent ve yakın çevresine tarih öncesi dönemlerden bu yana yerleşildiği bilinmektedir. İluh, Gırnator, Gre Migro ve Hallan Çemi Höyük yerleşmelerinden ele geçen buluntular bölgenin on bin yıllık bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. İluh Tepesi'ndeki Hurriler'e ait olduğu düşünülen kalıntılarsa, burada antik bir kentin varlığına işaret etmektedir. Bölgenin ilk yerleşik uygarlıkları arasında, 13. yüzyılda buraya yerleşen Urartular ve ardından da Asur Uygarlığı sayılabilir. Bu dönemde bu bölge Şupıra adıyla bilinmektedir.

Hasankeyf

Hasankeyf

Önce Kimmerler'in sonra da M.Ö. 546'da Med İmparatorluğu'nun hâkimiyetine giren bölge, bu dönemde Ela Khan ya da Elekhan adıyla bilinen bir yerleşim olmuştur. İzleyen dönemde Persler tarafından yönetilen bölge, daha sonra Büyük İskender'in istilasına uğramıştır. İskender'in ölümüyle birlikte Selevkos (Selefkiler) Krallığı'nın hâkimiyetine girmiş ve ardından Partlar ve Roma İmparatorluğu arasında bir süre el değiştirmiş. M.Ö. 1. yüzyılda tamamiyle Roma'ya bağlanan bölge, 7. yüzyılda Arap akınları başlayana kadar zaman zaman Sasaniler'in kontrolünde olmuştur. Yaklaşık üç yüzyıllık Arap ve Ermeni egemenliğinin ardından bölgeye 10. yüzyılda Bizans İmparatorluğu hâkim olmuştur. 12. yüzyılda Artuklular'ın kendini göstermeye başladığı Hasankeyf ve Batman çevresi, 13. yüzyılda Moğol yıkımına uğramıştır. Daha sonra sırasıyla Eyyubi, Karakoyunlu ve Safeviler'in eline geçen Batman, 1514'de Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir. Cumhuriyet Döneminde bir süre Beşiri'ye bağlı bir bucak olarak yönetildikten sonra 1957'de ilçe olan Batman, 1990'da il statüsüne kavuşmuştur.

BATMAN PETROL YATAKLARI

Batman denildiğinde ilk akla gelen petrol, bu bölgede ilk kez 1939'da kentin güneyinde, Raman Dağı'nda keşfedilmiştir. Raman-1 kuyusundaki bu keşfin ardından, ticari bir değeri olan ilk keşif ise 1945'de, Raman-8 kuyusunda gerçekleşmiştir. Raman sahasındaki bu çalışmaların ardından 1951'de de Garzan sahası keşfedilmiştir.

Raman sahasından çıkarılan petrolün işlenmesi amacıyla 1942'de Maymune Boğazı'nda, günlük 3 ton kapasitesi olan bir rafineri kurulmuştur. İkinci bir rafineri 1948'de 200 ton günlük kapasitesiyle, bu kez Batman'da kurulmuş ve 1955'de kapasitesi 330.000 tona çıkarılmıştır. Petrolün keşfi ve Batman Rafinerisi'nin kurulmasıyla birlikte Batman, ekonomik ve sosyal yönden büyük canlılık kazanmıştır. Günümüzde, TPAO Batman sitesi ve tesisleri etrafında kurulan, gelişen ve büyüyen Batman, petrol üretimine dayalı bir ekonomiye sahiptir.

TARİHİN İZLERİ

HALLAN ÇEMİ HÖYÜĞÜ

Kozluk ilçesi, Kaletepe Köyü sınırları içinde, Batman Çayı kıyısındaki höyük, günümüzden yaklaşık 10.000 yıl öncesine yani Neolitik Döneme ait bir yerleşmedir. İnsanların yerleşik hayata geçişinin izlenebildiği ender yerleşmelerden biri olan höyük, Batman Barajı suları altında kalacak tarihî yerlerin araştırılması sırasında, 1990'da bulunmuştur. M. Rosenberg başkanlığında, 1990-1994 yılları arasında yapılan kurtarma kazıları sırasında, höyüğün Neolitik Çağ'ın ilk dönemlerinde yabani tohumlar kullanılarak tarım yapılan ilk yerleşmelerden biri olduğu saptanmıştır. Bugün baraj suları altında olan höyükten, kazılar sırasında çıkarılan buluntular Diyarbakır Müzesi'nde sergilenmektedir.

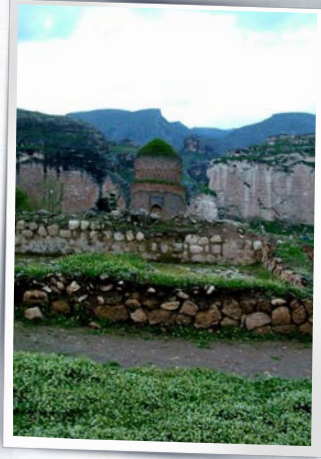
HASANKEYF

Romalı tarihçilerin Kipas, Cehpa ya da Ciphas adını verdikleri Hasankeyf, İslamiyet Döneminde kaya kalesi, sarp kaya anlamına gelen "Hasın Kayfa" adını almış ve zamanla bu sözcük "Hasankeyf" e dönüşmüştür.

Hasankeyf'in Geç Asur ve Urartu devirlerine (M.Ö. 9. yy) kadar inen bir geçmişi olduğu bilinmektedir. Romalılar için bir ileri karakol olan kent, M.S. 5. yüzyılda Süryani Piskoposluğu'na evsahipliği yapmış, M.S. 6. ve 7. yüzyıllarda doğu ülkelerine özgü Hristiyan kiliselerinin ilk merkezlerinden biri haline gelmiştir. İslamiyet'in hâkim olduğu dönemde Emeviler, Abbasiler, Hamdaniler ve Mervaniler'in eline geçen kent, 1101-1232 yılları arasında Artukoğulları'nın başkenti olmuş ve en görkemli çağını bu dönemde yaşamıştır. 1183'e kadar Hasankeyf ve çevresindeki hâkimiyetlerini sürdüren Artuklular, bu tarihten sonra Eyyubiler'in desteğiyle Diyarbakır'ın kontrolünü alıp, merkezlerini buraya taşımışlardır.

Hasankeyf

Hasankeyf

1232 yılında Eyyubiler'in hâkimiyetine giren kent, 1260 yılında Moğol istilasından kurtulamamıştır. İstilanın ardından bölgeyi tekrar kontrolleri altına alan Eyyubiler, büyük bir imar faaliyetine girişerek kenti yeniden inşa etmişlerdir. Kale'deki Ulu Cami, El-Rızk Cami, Sultan Süleyman Cami, Kızlar Cami, İmam Abdullah Zaviyesi, kale kapıları, Küçük Saray, Büyük Saray gibi, bugün Hasankeyf'te günümüze kadar ulaşabilmiş görkemli yapılarının tümünün bu döneme ait olduğunu söyleyebiliriz.

Sonraki dönemde Artukoğulları Beyliği'nin idaresinde olan Hasankeyf, 1516'da Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bu dönemde Diyarbakır eyaletine bağlı bir sancak merkezi olan kentin,

Hasankeyf

Hasankeyf

özellikle 16. yüzyılda, yarısından çoğu Hristiyan olan 10 bine yakın bir nüfusu barındırdığı bilinmektedir. Ancak zamanla stratejik önemi azalan kent, 19. yüzyılın ortalarında Midyat ilçesine bağlı bir kaza olarak Cumhuriyet Dönemine ulaşmıştır.

1926 yılında Gercüş'ün ilçe olmasından sonra buraya bağlanan Hasankeyf, 1990'da Batman'ın il olmasıyla ilçe merkezi haline gelmiştir.

Hasankeyf, tarihteki çok önemli yerleşimlerden biri olmasına karşın, ancak 1970'li yıllarda İlisu Barajı projesi ile birlikte gündeme gelebilmiştir. Projeye göre bir bölümü baraj gölü suları altında kalacak olan Hasankeyf, 1980'li yıllarda koruma altına alınmış ve arkeolojik kurtarma kazıları başlatılarak, bilimsel araştırmalar hızlandırılmıştır.

Mimari eserlerin yanısıra, ilçenin kurulu olduğu coğrafyanın doğal güzellikleri ve kendine özgü ekolojisiyle de dikkat çeken Hasankeyf bir jeopark olarak da nitelendirilebilir.

Hasankeyf

Hasankeyf

Hasankeyf Kalesi

HASANKEYF KALESİ

Dicle Nehri'nin güneyinde, 200 metre yüksekliğindeki kayalık bir tepe üzerinde bulunan Hasankeyf Kalesi'nin, 363'de Süryani Piskoposluğu Döneminde yapıldığı tahmin edilmektedir. Piskoposluk'a, Hristyanlığın Bölge'de yayılmasından sonra, Kadıköy konsülü tarafından 451'de Kardinal unvanı da verilmiştir. Bu nedenle dinler tarihinde önemli bir yeri olan Hasankeyf Kalesi, Bölge'de İslamiyet'in yayılmasından sonra sırayla Abbasiler, Mervaniler ve Hamdeniler'in hâkimiyetine geçmiştir. Kalenin iki kapısı bulunmaktadır.

Hasankeyf

Hasankeyf

Hasankeyf Kalesi

Doğudaki kapısı İmam Abdullah, batı kapısıysa Sır Kapısı adıyla bilinir. Merdivenli bir yolla çıkılan kalenin duvarlarında, çok sayıda kitabe bulunmaktadır. Kale'den Dicle Nehri'ne inen biri açık diğeri gizlenmiş iki yol bulunur. Yaklaşık 200 basamaklı bu merdivenler, günümüze kadar ulaşabilmiştir.

İkinci kale kapısının Artuklu Dönemi'nde yapıldığı bilinmektedir. Kale içinde Ulu Cami, Küçük Saray ve Büyük Saray yer almaktadır. Artuklu Dönemi'ne ait bir yapı olan Büyük Saray'ın bugüne yalnızca su basmanları ulaşabilmiştir. Eyyubiler Döneminde inşa edilen Küçük Saray, kalenin kuzeydoğusunda bulunur ve büyük oranda yıkılmış durumdadır. 2010 yılı içinde Hasankeyf Kale Kapısı'na kaya düşmesi sonrası kale girişi demir parmaklıklarla kapatılmış ve Dicle kenarı geziye yasaklanmıştır. Kayaların kaldırılıp, kale kapısının tekrar açılması için çalışmalar devam etmektedir.

Hasankeyf

KALE KAPISI

Kaleye çıkan merdivenli yolun başında bulunan kapının, 1416 yılında Eyyubi Sultanı Süleyman tarafından yaptırıldığı üzerindeki kitabeden anlaşılmaktadır. Kapının yaslandığı kayalardan birinin çökmesi nedeniyle kapı büyük hasarlar almıştır. Kapının ön cephesi kesme taşlar, arka cephesi ise moloz taşlar kullanılarak inşa edilmiştir.

Kale Kapısı

BÜYÜK SARAY

Kalenin kuzeyinde, Ulu Cami'nin yakınında yer alan Büyük Saray, iki bin metrekareden daha fazla bir alan üzerine kurulmuştur. Günümüze yalnızca temelleri ulaşabilmiş olan sarayın nehre bakan cephesi yuvarlak payandalarla desteklenmiş durumdadır. Girişi bu cephenin ortasında yer almaktadır ve bu kapının karşısında dikdörtgen tabanlı bir kule bulunmaktadır. Roma Dönemin'de garnizon binası olduğu düşünülen yapının, Artuklular Döneminde saraya dönüştürüldüğü biliniyor. Kulenin ise bir gözetleme kulesi ya da bir yıldırımık yani bir paratoner olduğu sanılmaktadır.

KÜÇÜK SARAY

Eyyubi Muciruddin Muhammed tarafından 1328'de yaptırılan saray, Hasankeyf Kalesi'nin kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Hasankeyf'teki yapılarda sıkça görülen tonoz ve kubbe, bol harcın içine gömülmüş çanak ve çömlerlerden yapılmıştır. Yapıya birleşik olarak, gözetleme kulesi olduğu sanılan bir de kule bulunmaktadır. Sarayın kuzey cephe penceresinin üzerindeki iki aslan kabartması görülmeye değerdir.

Hasankeyf Köprüsü

HASANKEYF KÖPRÜSÜ

Hasankeyf'te Dicle'nin iki yakasını birleştiren ilk köprünün Roma Dönemin'de yapıldığı tahmin edilmektedir. Günümüzde yıkık halde bulunan köprününse, üzerindeki işçilik ve bezemelerden bir 12. yüzyıl Artuklu yapısı olduğu düşünülmektedir. Taşla ve çok az tuğla kullanılarak yapılan köprüden günümüze; Dicle'nin bir yakasında küçük bir kemerle, ortada ve sağ yakadaki ayaklar ulaşabilmiştir. Köprü'nün güney ayağında, burçları simgeleyen 12 büyük kabartmayı görmek mümkündür.

HASANKEYF MAĞARALARI

Hasankeyf'in kurulu olduğu vadi kireç taşından oluşmaktadır. Mağara oluşumuna elverişli olan bölgede yaklaşık 4000 mağara bulunmaktadır. Bir bölümü insan eliyle açılmış olan bu mağaraların, bölge halkınca binlerce yıldan beri ev ya da barınak olarak kullanıldığı bilinmektedir. Tarihi süreç içinde başlı başına bir yerleşim alanı olan bu mağaralara temiz suyun, 200 metre

Hasankeyf Mağaraları

Hasankeyf Mağaraları

derinliğindeki bir vadiden, sifon benzeri bir sistem yardımıyla borular geçirilerek ulaştırıldığı, araştırmalarla saptanmıştır. 1970'li yıllardan itibaren terk edilen bu mağara evlerin, bugün bir bölümü hayvan barınağı, bir bölümü de mesken olarak kullanılmaktadır.

YOL GEÇEN HANI

Halk arasında Yolgeçen Hanı olarak bilinen doğal mağara, Hasankeyf Kalesi'nin altında bulunmaktadır. Ağız Dicle Nehri'ne açılan bu devasa mağarada su depolamak için bir mahzen ve kaleye çıkmak için de bir gizli yol bulunur. Mağaranın, Dicle Nehri'nin karşı kıyısına gidip gelmek ulaşım için salların kullanıldığı dönemde, bir çeşit iskele görevi yaptığı tahmin edilmektedir.

PERTÜKAN KALESİ

Sason ilçesine bağlı Tekever (Gündenu) Köyü yakınlarında bulunan kalenin ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Kale günümüzde büyük oranda yıkılmış durumdadır.

BEKSİ KALESİ

Sason'un Bekiş Köyü yakınlarında Meydanok Dağı'nın güney yamacındaki kalenin bugün bir bölümü yıkılmış durumdadır. Vadiye hâkim pozisyonda bulunan kalenin Bizans hâkimiyeti döneminde kurulduğu düşünülmektedir.

BOZİKAN KALESİ

Batman'ın Sason ilçesinin 25 kilometre kuzeyinde bulunan Bozikan (Kaleyolu) Köyü'ndedir. Bizans Dönemi'ne ait olan kalenin diğer kalelerle benzer olarak 4. yüzyıl yapısı olduğu sanılmaktadır. Konumu nedeniyle, İpek Yolu'nun bu bölümünde, kontrolü sağlamak amacıyla kullanıldığı tahmin edilmektedir.

RABAT KALESİ

Bizans İmparatorluğu'nun Bölge'ye hâkim olduğu dönemde, Sason, Kozluk ve Bitlis arasında kurulmuş olan çok sayıdaki savunma amaçlı kaleden biridir. Kale Kozluk ilçesinin 18 kilometre kuzeyinde, Yanıkaya (Rabat) Köyü'nde bulunmaktadır.

Rabat Kalesi

KANDİL KALESİ

Kozluk ilçesi yakınlarında, eski Sason yolu üzerindeki Hergemo (Bölükkonak) Köyü'nde bulunan kale, buraya hâkim bir tepe üzerine inşa edilmiştir. Kalenin Erzen girişini kontrol altında tutmak için, 4. yüzyılın ilk yarısında Bizans tarafından yapıldığı sanılmaktadır.

KOZLUK (HAZRO) KALESİ

Hasankeyf yakınlarında, Siirt ve Silvan arasındaki Erzen bölgesinde bulunan kalenin M.S. 416'da, Pers Hanedanı için dini bir merkez olarak inşa edildiği düşünülmektedir. Uzun süre Persler'in kontrolünde olan Kozluk Kalesi, 5. yüzyılda Nasturi Piskoposluğu'nun merkezi durumuna gelmiş, M.S. 639'da da İyaz Bin Ganem komutasındaki Müslüman orduları tarafından ele geçirilmiştir. Yıkık durumda olan kale, Kozluk ilçe merkezinin Kale Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Kozluk Kalesi

Kozluk Kalesi

DEVLET DEMİR YOLLARI KÖPRÜSÜ

Batman'ın kent merkezine yaklaşık 7 kilometre mesafede bulunan köprü, 2. Dünya Savaşı'nın güçleştirdiği koşullarda, 1944'de Batman Çayı üzerine inşa edilmiştir. Yapıldığı dönem için mimarlık harikası olarak nitelendirilen yapı, trenlerin yanı sıra insan ve hayvanların da geçişine elverişli biçimde ve on kemerli olarak inşa edilmiştir.

MEMİKAN KÖPRÜSÜ

Beşiri ilçesi yakınlarında, Garzan Çayı üzerinde olan köprünün, Müslümanların bölgeye hâkimiyetinden sonra yani 6. yüzyılda, daha eski bir köprü üzerine inşa edildiği tahmin edilmektedir. Ayakta olduğu dönemlerde; Garzan Ovası'ndaki yerleşimlerin Hasankeyf'le olan ticari ilişkisini sağlayan köprü, İpek Yolu'nun Garzan Çayını geçişine elveriyordu. Hasankeyf, Malabadi ve Cizre'deki taş köprülerle büyük benzerlik gösteren köprü, bugün yıkık durumdadır.

DOĞAL GÜZELLİKLERİ

KIRKAT GÖLETİ

Gercüş ilçesinde bulunan gölet, sulama amaçlı olarak inşa edilmiştir. Çevresi mülki idarelerce ağaçlandırılıp koruma altına alınan ve yöre halkınca piknik alanı olarak kullanılan gölette, olta balıkçılığı yapılabilmektedir.

HOLİ (TAŞLIDERE) KAPLICASI

Kozluk ilçesi yakınlarındaki Taşlıdere jeotermal alanında bulunmaktadır. Su sıcaklığının yaklaşık 80 derece olduğu kaplıca kaynağında, suyun debisi saatte 16 litreye kadar ulaşmaktadır. 2008'de Sağlık Bakanlığı tarafından verilen izinle işletmeye açılan kaplıca oteli, ziyaretçilere hizmet vermektedir.

SASON ÇAYI

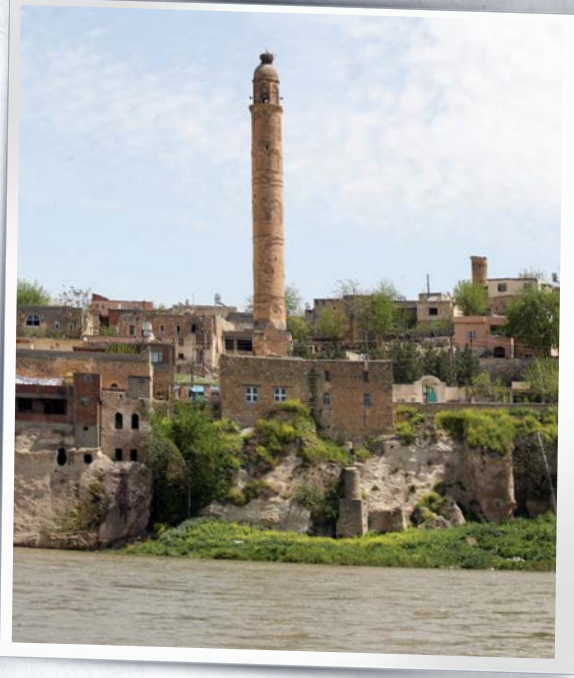
Coğrafyasının hareketliliği ve bitki çeşitliliği görülmeye değer bir bölge olan Sason Çayı Vadisi, özellikle Mart ve Nisan aylarındaki Sason Çayı'nın yatağına sığmayan akışıyla ayrı bir güzellik kazanır. Bu mevsimde raftinge uygun bir ortam sağlayan Sason Çayı'nda, bu spor için elverişli yaklaşık 30 kilometrelik bir parkur bulunmaktadır. Derin kanyonlardan geçen parkur, aynı zamanda görülmeye değer bir doğa harikası manzara sunar.

Bunların dışında il sınırları içinde mağara turizmi, sportif olta balıkçılığı, dağ ve doğa yürüyüşü yapmak mümkündür. Hasankeyf ilçesi ve yakın çevresinde, hem doğal hem de insan eliyle oyulmuş pek çok mağara görülebilir. Dicle Nehri ve yan kolları olan Batman ve Garzan Çayları sportif olta balıkçılığı; Mereto, Aydınlık ve Raman dağları ise doğa yürüyüşü için elverişli alan sunmaktadır. Ayrıca Gercüş, Sason ve Hasankeyf ilçeleri kırsalında, 700 yıllık çınar, meşe, menengiç ve ceviz gibi anıt ağaçlara da rastlamak mümkündür.

İNANÇ TURU

KALEDEKİ ULU CAMİ

Hazsankeyf ilçesindeki Büyük Saray kalıntısıyla iç içe olan caminin 1325'de Eyyubi Muciruddin tarafından bir kilisenin kalıntıları üzerine inşa edildiği bilinmemektedir. Eyyubilerin Hasankeyf'teki ilk eseri olarak kabul edilen yapı, günümüze kadar pek çok değişikliğe uğramıştır. Minaresi moloz taşlarla inşa edilmiş olan cami, tahrip olmasına karşın bugün hala ayakta durmaktadır.

El-Rizk Camii

EL-RIZK CAMİİ

Hasankeyf'te eski kentin kuzeybatısında bulunan caminin, Eyyübi Sultanı Süleyman tarafından 1409'da yaptırıldığı bilinmektedir. Günümüze sadece minare ve kapının yer aldığı kuzey cephesinin kısmen ulaşabildiği yapının minaresindeki ve portal kapıdaki yazılar ile bitkisel süslemeler görülmeye değerdir.

SULTAN SÜLEYMAN CAMİ

Hasankeyf'te bulunan caminin 1407'de Eyyubi Sultanı Süleyman tarafından yaptırıldığı, minaresinin doğu cephesindeki kitabesinden anlaşılmaktadır. Düzgün kesme taşların kullanıldığı avlu giriş kapısı, minare ve çeşme yapının en gösterişli bölümleridir. Her cephesinde Kufi yazıların olduğu dikdörtgen kaideli minarenin, şerefesinden yukarıda kalan bölümü yıkılmıştır. Caminin kubbesi ve çevresi alçı süslemeler kullanılarak bezenmiştir.

KOÇ CAMİ

Hasankeyf ilçesinde Sultan Süleyman Cami'sinin güneyinde bulunan caminin, planı ve alçı süslemeleri nedeniyle, Eyyubiler Döneminde inşa edildiği sanılmaktadır. Etrafındaki yapı kalıntılarından bir külliye'nin içinde yer aldığı tahmin edilen caminin, korunabilmiş oldukça canlı alçı süslemeleri bulunmaktadır.

KIZLAR CAMİSİ

Yine Hasankeyf ilçesinde, günümüzde de cami olarak kullanılan yapının ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Dört köşesinde bulunduğu tahmin edilen mezarlar nedeniyle daha çok bir mezar külliyesini andıran yapının kuzeydeki girişi ve pencerelerindeki bezemeleri görülmeye değerdir.

İMAM ABDULLAH ZAVİYESİ

Hasankeyf Köprüsü'ne girişte soldaki tepe üzerinde bulunan İmam Abdullah Zaviyesi, Dicle Nehri'ne kuzeyden bakan bir mezarlığın ortasında yer almaktadır. Hz. Muhammed'in amcasının oğlu olan Caferi Tayyar'ın oğlu olan İmam Abdullah, M.S. 638'de İslam ordularının Hasankeyf'i kuşatması sırasında şehit düşmüştür. Zaviyenin türbe dışındaki bölümleri bugün yıkık durumdadır. Türbe ise Eyyübiler'den Osmanlı'nın son dönemine kadar birçok kez onararak günümüze kadar ulaşabilmiştir. Dikdörtgen bir avlunun içinde, kare planlı olarak inşa edilmiş olan türbenin sağ köşesinde bir kule, güneyindeyse bir mescit bulunmaktadır. Türbenin kapısı ise Diyarbakır Müzesi'nde saklanmaktadır.

HIZIR BEY CAMİİ

Kozluk ilçesinde yer alan yapı ilçenin en büyük camisidir. Caminin, 1512'de Sason ve Kozluk beyi Ebubekir Roski'nin oğlu Hızır Bey tarafından yaptırıldığı bilinmektedir.

İBRAHİM BEY CAMİİ

Kozluk ilçe merkezinde bulunan caminin 1705'de Garzan Aşiretinden İbrahim Bey tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Caminin, beşkenar bir kaide üzerine inşa edilmiş olan zarif minaresi görülmeye değerdir.

İbrahim Bey Camii

SEYYİD BİLAL TÜRBESİ

Gercüş ilçesine bağlı Vergili (Becirman) Köyü'nde bulunan türbenin, Hz. Muhammed'in torunu olan Hz. Hüseyin'in soyundan geldiği bilinen, Seyyid Bilal'e ait olduğu bilinmektedir. Köy bu nedenle inanç turizmi açısından bölgenin en hareketli merkezlerinden biridir. Türbesindeki kitabede, 1132-1212 yılları arasında yaşadığı belirtilen Seyyid Bilal'in, 1154'de Irak'ın Kerbela bölgesinden, Vergili (Becirman) Köyü'ne göç ederek yaşamının geri kalanını burada geçirdiğini yazar. Beylikler Döneminin başından, Osmanlı saltanatının son dönemine kadar her dönemde saygı gören Seyyid Bilal, her yıl Eylül ayının ikinci haftasında düzenlenen bir törenle anılmaktadır.

Zeynel Bey Türbesi

ZEYNEL BEY TÜRRESİ

Türbe, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın oğlu Zeynel Bey'e ait bir anıt mezardır. Hasankeyf'deki tek Akkoyunlu eseri olan türbe, Anadolu'daki anıt mezar geleneğinin de ilk örneğidir. Mezar odası daire planlı olan yapının tavanı, kubbe biçiminde konik bir külahla örtülüdür. Büyük oranda zarar görmüş olan türbenin silindirik yapısı, çini süslemeleri, yazıları ve kitabesi görülmeye değerdir.

Zeynel Bey Türbesi

KİLİSELER

MOR AHO MANASTIRI

Hasankeyf ilçe merkezinin Üçyol Köyü yakınlarındaki manastır, halk arasında Mahar Kilisesi anlamına gelen Deyr Mahar adıyla da anılmaktadır. Nehirden yaklaşık 150 metre yüksekte, Dicle'ye hâkim bir düzlükte inşa edilmiş olan Mor Aho Manastırı'nın yapım tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bugün yıkık durumdaki manastır 600 metrekarelik bir alana yayılmaktadır. Bahçesinde bir su kuyusu ve Dicle kenarında da içindeki yapı kalıntılarında manastıra ait olduğu tahmin edilen yine bakımsız durumda bir meyve bahçesi bulunmaktadır.

Mor Aho Manastırı

MOR KİRYAKUS MANASTIRI

Batman'ın Beşiri ilçesi Ayrancı Köyü'nde bulunmaktadır. 4. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilen manastır, 2500 metrekarelik bir alana kurulmuş, dehlizlerle yeraltına uzanan üç katlı bir yapıdır. Manastırın kurulduğu dönemde bu bölgede yer alan 80'e yakın kilise ve manastır içinde önemli bir yer tuttuğu ve Süryaniler'in önemli dini merkezlerinden biri olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda Mardin' deki Deyr-ül Zafaran Manastırı'na papaz yetiştiren bir eğitim kurumu olarak hizmet verdiği tahmin edilmektedir.

Osmanlı Döneminde, 17. yüzyılın sonuna kadar birkaç kez devlet tarafından onarılan manastır, 1940'lı yılların başına kadar faal olarak kullanılmıştır. Bu tarihten sonra manastırda bulunan çan, çok sayıda el yazması kitap ve İncil'ler ile manastıra ait değerli eserler, Midyat'taki Mor Gabriel Manastırı'na götürülerek koruma altına alınmıştır. Bugün büyük bir bölümü yıkık durumda olan Manastır'da, birbirine bitişik çok sayıda ve farklı ölçülerdeki odaların bulunması, buranın bir ibadethane, eğitim birimleri ve inziva yerinden oluşan bir yapı kompleksi olduğunu göstermektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığınca tescil edilerek koruma altına alınmış olan yapının önümüzdeki yıllarda restore edilmesi planlanmaktadır.

Mor Kiryakus Manastırı

Perde Pilavı

BATMAN MUTFAĞI

Diğer GAP illerinde olduğu gibi Batman mutfağı da Bölge'nin karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Koyun eti ve bulgur Batman mutfağının ana malzemeleridir. Batman'da temel besin kaynağını oluşturan et ve süt ürünleriyle hamur işlerinden oluşan yemekler özellikle tercih edilenler arasındadır. İçli köfte, taze ve kurutulmuş sumaklı dolmalar, bumar dolması, şam böreği ve çiğ köfte bölgenin başta gelen yöresel lezzetleri arasında sayılabilir.

Bunların yanında, tiftik ya da kışıl denilen ve çamurdan yapılan yöreye özgü fırınlar, tandır fırınları ve bu fırınlarda pişirilen perde pilavı, tandır ekmeği, taş ekmeği ve hevranı unutmamak gerekir.

Fırat ve Dicle'ye özgü bir tatlı su balığı olan Şabut da lezzetli etiyle Batman ve çevresinde çok tercih edilen bir balık türüdür.

BATMAN

Şabut Balığı

Bumbar Dolması

İçli Köfte

EL SANATLARI

Kadınlar tarafından evlerde yapılan iğne oyası, dantel, kanaviçe üzerinde nakış, yün çorap, kazak ve benzeri el işlerinin yanı sıra Batman ve yöresinde geleneksel el sanatlarının başında dokumacılık gelir. İlde hayvancılığa bağlı olarak tiftik ve yünden el örgüsü çorap, heybe, başlıklar ve keçe kumaşlar günümüzde az da olsa üretilmektedir. Yaklaşık 70 yıl öncesine kadar, Hasankeyf sakinlerinin evlerindeki tezgâhlarda şile bezini andıran bir tür kumaş dokudukları bilinmektedir. Bugün unutulmaya yüz tutmuş olan bu dokumacılık zanaatı Hasankeyf'te birkaç esnaf tarafından sürdürülmeye çalışılmaktadır.

Bunun dışında son yıllarda kilim ve halı dokumacılığı, resmi ve özel sektör tarafından büyük destek görmektedir. Batman merkez ve ilçelerinde kurulan kilim ve halı dokuma tezgâhlarında bugüne kadar çok sayıda kişiye eğitim verilmiş ve başta Beşiri ilçesi olmak üzere, birçok yerde kilim ve halı dokumaya başlanmıştır. İlde başlı başına bir sektör haline gelen halı ve kilim dokumacılığı, yurt içi pazarın yanı sıra yurt dışına da açılmış durumdadır.

El Sanatları

El Sanatları

YAPMADAN DÖNME

Tarihî Hasankeyf'i gezmeden, Kozluk Kalesi ve Sason Çayı'nı görmeden, Raman Dağlarında yürümeden, lezzetli yöre yemekleri ve Şabut balığını yemeden dönmemelidir...

Batman Valiliği	(488) 213 10 01
Batman Belediyesi	(488) 213 27 59
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	(488) 213 90 84 - 212 94 50
Turizm Danışma Bürosu	(488) 212 07 18
İl Halk Kütüphanesi	(488) 213 77 41
Otobüs terminali	(488) 2141749
Hava limanı	(488) 213 91 49
Hastane	(488) 221 14 44
Polis İmdat	155
Alo Jandarma	156
İtfaiye Yangın İhbarı	110
Hızır Acil	112